

Iz lirike Otona Zupančiča.

Pesem.

Kvišku plava moje hrepenenje
sredi polnoči,
zvezda zlata seva na lazurju —
zvezda ta si ti.

Ne usliši me, ne padi k meni!
Moja mlada moč
naj razvije, naj razmahne krila,
naj premaga noč!

To je tako!

Pojdi, moj sinko, na pot,
na življenja pot —
čuvaj, moj sinko, se zmot,
življenja zmot!«

Glej, in sedaj sem nazaj,
ali, majka, znaj:
sinko tvoj često je pal,
ali vselej je vstal.

Japonski motiv.

Tihi dež rosi na polje,
 na zaspano deteljico,
 tihi dež me je zaprl
 v mojo kajbico-stanico.

A želje gredo mi v vas
 k srčno ljubljeni devici,
 vse po polju, pod oblaki,
 pa ne zmočijo nožic si . . .

Pri spovedi si bila nocoj . . .

Pri spovedi si bila nocoj.
 In najini prsti se stikajo
 in moji se tvojim dobrikajo,
 in prekrasen večer je nocoj.
 Kot lilija bela in čista si,
 nevestica Jezusa Krista si —
 in vendar jaz tudi sem tvoj.

Njeno pismo.

Te vrstice — tenke steze,
 s cvetjem posejane . . .
 moje misli zablodile
 v jasne so poljane,
 vse cvetoče, nepregledne . .
 in nikogar ni,
 le drhtenje rosnih trav,
 smrek šumenje iz daljav,
 in le jaz in ti
 in ljubav . . .

A z a k a j ?

Spisal Ivo Šorli.

Also fragen wir beständig,
Bis man uns mit einer Handvoll
Erde endlich stopft die Mäuler —
Aber ist das eine Antwort?

H. Heine.

Pravzaprav sem doživel vse to sam, in zapisati bi mogel »Resnična povest«; le nekoliko je bilo treba seveda prenarediti, vsaj toliko, da ne boste mogli reči, da sem naravnost »prepisal« iz življenja.

Da, da, to očitaneje smo tudi že slišali napram realistem in naturalistom, češ, tako piše lahko vsakdo, ko ni treba drugega nego kopirati, ali tudi le samo fotografirati življenje, oziroma usodo posameznikov! Pojdite, pojdite, gospoda! Mislite li res, da sme pisatelj romane in novele in drame, ki jih piše usoda, kar tako prepisavati? Le ozrite se okrog sebe, pa pogledjte te romane, novele, drame itd.! Tu so vam brezkončne, enolične, dolgočasne ekspozicije in kar na enkrat, brez stopnjevanja, že katastrofa! Ne vidite li, da usoda nima ni pojma o kaki tehniki? Ali pa vam ravno ista usoda stre kar eno, dve, tri srca, in če to kopirate, porečejo vam gospodje kritiki, da ste romantični, da ne umete duha svojega časa. Ali pa vam usoda vse svoje junake opijani, in v tem stanju si prežejejo drug drugemu vratove. Gotovo jako tragično, a fotografujte to, in čitatelji vam zataknejo ušesa in nos, ko pojdejo mimo te klavnice. Ali pa vam naredi tudi kaj takega: dispozicija, stopnjevanje, višek, vse še precej v redu, a pri katastrofi odbije vsem svojim osebam glave kakor vaški paglavec osatove glavice na polju. In če vam kak ubog Koder vse to kopira, so že za njim duhoviti Mencigerji s svojimi »Cmokavzarji in Ušpernami« . . .

Tako lahka tedaj ta stvar ni . . . A vsake umetniške nadarjenosti usodi pa tudi nočem odrekati. Tuintam napiše kaj, kar človeka res pretrese . . . A kaj bi tudi ne! Saj so njeni junaki tako naravni, resnični! . . . Glede dram si pa vrhutega noben dramatik ne more želeti boljših igralcev . . . Tu se je vsakdo tako vglobil v svojo ulogo . . . ta smeh, ta jok, tako pogojen! . . . Ej, človeku včasih kar kri zastane! . . .

Kdor bi rad postal pisatelj, svetovati mu je tedaj vsekako, da se postavi za široki hrbet usode, pa ji gleda malo čez ramo, kako vodi njena okorna, medvedja taca svoje pero. Nič manj koristno pa ni, če ima lepo odprte oči v velikem gledališču, kjer uprizarjajo njene kose . . . Seve, malce previden mora biti pri enem in drugem, ker včasih praska usoda tako nerodno, in igralci igrajo tako divje in neotesano, da lahko prileti i gospodu pisatelju kaj na glavo. In če je kaj težkega in ostrega, utegne se zgoditi, da je vsega pisateljavanja konec.

Pri dogodbi, ki jo vam tu povem, se je usoda držala še precej dobro. Šlo je lepo drugo za drugim. Morda vam ne bo ugajal konec? Moj Bog, saj meni tudi ni! Tudi jaz imam rajši »srečen konec«, posebno pri resničnih povestih — usoda piše same resnične povesti! — tako na primer v tem slučaju srečno in veselo poroko, h kateri bi bili gotovo povabili tudi mene; a če ni — ni! Kakor sem že rekel: usoda nima najboljšega okusa! . . . A naj bi morda izpremenil, ublažil konec? Hm, kaj hočete! začetnik sem, zato še ne prav samostalen, in bojim se oddaljiti se preveč od originala . . . In poleg tega se mi zdi tudi baš ta konec nekako poučljiv, tako da si pridobite vsaj nekaj, ko prečitata te vrste: če že zabave ne, pa vsaj poučila, da ne bo čas docela izgubljen. In to je tudi nekaj vredno! Morda opustite kdaj vsaj enega izmed onih »zakaj?«, s katerimi si človek le greni to neumno življenje . . . In da sklenem, kakor so sklepali včasih pisatelji svoje predgovore: ako se zgodi to le pri enem mojih čitateljev, bo pisec tega dogodka stotero poplačan za svoj trud!

I.

Vsak večer nas je bilo istih šest v predmestni krčmi »Pri treh prijateljih«, kjer smo v mali, čedni, separirani sobici pili in peli do polnoči.

Kako smo pravzaprav iztaknili to oddaljeno pivnico? Jaz sam ne vem.

No, »Pri treh prijateljih« so točili dobro vince, in nosila ga je na mizo lepa, prijazna natakarica, in naš »parlament«, kakor smo se zvali, je zboroval vsak večer.

*

Mrzlo je bilo, in v hladnem svitu so gorele zvezde na nebu, ko smo hiteli skozi puste ulice tja doli v predmestje. Zdajpazdaj je potegnila ostra burja in vršela med našimi pridruženimi kletvicami mimo nas.

Iz stranske ulice se nam je pridružil šesti ud naše družbe, avskultant Muha, lep, ponosen fant, in bili smo vsi.

»Pavline ni več pri »Prijateljih«. Popoldne sem bil tam,« je izpregovoril po kratkem pozdravu.

»Kako?« smo izpraševali vsi vprek.

»Davi je odšla; gospodar ni hotel povedati, zakaj. Bog ve, kaj sta imela!«

»Strela!« je vzdihnil jurist Perič, »mene je imela tako rada!«

»Pomiri se! Naslednjica je baje še lepša . . .«

Zopet je potegnila burja — in podvivali smo se še bolj. —

*

Bila je res krasno dekle. Posebno te oči! Ne one, ki sijejo in grejejo in žgo, kakor gorko poletno solnce, nego one, ki vlivajo v dušo mehko, sanjavo mesečino; ne one, v katerih zveni živa, vesela škrjančeva pesem, nego one, v kojih se topi strastnotožna slavčeva serenada . . . Name so naredile te oči poseben vtisk, ko sem se prvič ozrl vanje. Zdelo se mi je, da živi tam doli, globoko za njimi nekaj, kar bi ne spadalo tu sem, v to predmestno pivnico z onimi umazanimi vozniki . . .

Isto smo čutili menda vsi, kajti sedela je že gotovo četrta ure pri nas, in niti podjetni Muha, ki jo je imel ob svoji strani, še ni poskusil svoje sreče.

»No, Muha, kaj si lesen danes?« se je zasmel Perič, ko je odšla za hip v prednjo, splošno sobo.

»Ta se mi ne zdi tiste vrste!« je zmajal Muha pol resno, pol šaljivo.

»Pojdi, pojdi! Ne bodi no sentimentalni! Ta bi bila lepa! Še pri natakaricah bomo dvorili po en mesec za en poljub!«

Vrnila se je in sedla zopet poleg Muhe.

»Gospodična, vsi gospodje so že zaljubljeni v vas, koliko bolj šele jaz, ki sem najbližje magnetu. Ah!« . . . In pritisnil jo je k sebi.

Vstala je naglo, in videlo se je, kako so se ji stisnile lepe ustnice bolj žalosti nego jeze, kakor bi hotele reči: »Saj sem vedela, da pride tudi to.«

»No, gospodična, ne bodite taki! Sedite vendar zopet,« je prosil Muha, malo v zadregi.

»Rada! A prosim, da ne boste več poredni!«

Zopet so ji bolešno vztrepetale ustnice . . .

Ostala je potem pri nas. Pravila nam je, da je z Gorenjskega, da je izgubila svoje starše že mlada, potem pa, da jo je vzela neka teta k sebi na Dunaj, kjer je bila poročena z železničnim uradnikom. Ko je umrl tetin mož, sta živeli še precej udobno na Dunaju dalje, in teta ji je skrbela tudi za potrebno izobrazbo. Pred enim mesecem pa je dobila dobro gospo mrtvo v postelji. Prodala je torej pohištvo, drugega teta, ki je živela le ob svoji pokojnini, itak ni imela, in sklenila se je vrniti v domovino. Jedva pa je došla v naše mesto, je zbolela tako hudo, da je morala v bolnišnico, kjer ji je pošel zadnji delček imetja. Ostalo ji torej ni drugega, nego sprejeti prvo službo, ki se ji je ponudila, dokler ne pride kaj boljšega. —

Burja je malce ponehala, ko smo se vračali v mesto. Perič je bil s svojo debelo palico ob železne zapahe zaprtih prodajalnic . . . Jaz in Muha sva stopala molče za njim.

Čutil sem ono zadovoljnost, ki jo čutimo vedno, ako spoznamo, da se kako žensko bitje v teh sferah še ni pogreznilo v temo propalosti . . . Morda nam to ugaja že zato, ker vendar ni tako vsakdanje, kakor so one zmage po beznicah.

»Vraga! a krasna je ta nova Rezika! Ne da?« je izpregovoril slednjič Muha.

»Policija! Na pomoč! Muha je zaljubljen!« se je zasmel Perič in udaril s svojo okovano palico ob zmrzli tlak, da so prhnile male iskricke na vse strani . . .

II.

In večer za večerom k »Trem prijateljem«. Rezika je sedela, če je le mogla, pri nas, le da sedaj prav tik Muhe. Izvedel sem, da je zahajal Muha tudi popoldne tja doli, in prepričan sem bil, da sta si z Reziko malo dobra, pa da se ji je zdelo oni prvi večer le še malo prezgodaj že začeti. Da je pa izobraženo dekle in da pazi zelo na svojo čast, nas je bilo tudi drugih pet trdno uverjenih. Čudno je bilo le, da si še vedno ni pomagala kam drugam.

Prišla je pomlad. V mehkem zraku je duhtela jasna himna mladosti, sreče, ljubezni . . .

Z Muho sva hodila dan za dnevom po kosilu na izprehod proti bližnji reki, če sva le količkaj utegnila. Bilo je krasno tam zunaj. Po cvetnih bregovih so se šetali živi šopki lepih mestnih gospic z onimi hrepenečimi pomladnimi očmi, niže doli ob reki pa so se igrali veseli učenčki med glasnim smehom in kričanjem Indijance, dokler jih ni pregnal kak »belokožni« poljski čuvaj, ako so postali predivjaški.

*

»Ti, jaz jo vzamem!« mi je rekel nekega dne nenadoma Muha, ki je postal pred enim tednom adjunkt, ko sva stopala počasi po navadni poti proti reki.

»Koga vzameš?« sem se začudil.

»No, Reziko, koga pa? Ali je to tako čudno? Mar si morem želeči boljše žene!«

»A, a! Izborno! Čestitam! Veseli me to iz vse duše! Ona pač zasluži to srečo! A to ni lepo, da si mi skrival tako dolgo.«

»Kaj hočeš! Saj še sam nisem bil na čistem. Saj veš, natakrica je natakrica — človek ne ve prav preteklosti, in ženitev je vendar važna stvar! Jaz sem previden — poznaš me! No, zdaj vem, pri čem sem. — Predsinočnjim so me grozno boleli zobje, in proti jutru sem hitel takoj, ko se je zvidelo, iz sobe, da bi zunaj vsaj lože prestajal. Mahnil sem jo torej proti Kostanjevici. Ko pridem na hrib, zaslišim iz cerkve orgljanje, in vstopil sem, da bi slišal petje . . . Tam pred oltarjem svetega Alojzija uzrem njo — kako ti je molila, kako zaupljivo upirala svoje krasne oči v lepega svetnika! . . . Odšel sem iz cerkve in jo počakal zunaj . . . Prišla je kmalu, in ponudil sem ji svojo družbo, pa jo prosil, da se vrneva po stranski poti v mesto. Ali so me zobje še boleli ali ne, ne vem; gotovo je, da jih nisem čutil prav nič več . . . Ob onem starem hrastu sem jo prosil, naj bo moja . . . Meniš, da je bila Bog ve kako vesela? . . . Jokala je in se vedla tako čudno . . . In potem je zahtevala, da se vrneva spet proti cerkvi . . . Tam me je prosila, da jo počakam . . . Dolgo je ni bilo ven. Slednjič pogledam v cerkev — in jo zagledam pri izpovednici . . . Veš, jaz sem jako vesel, da je pobožna, saj je to najboljša obramba ženski nedolžnosti, a da bi smel baš kak pater odločevati, ali me sme vzeti ali ne, to — — — Pa Bog daj patru dolgo življenje, odločil je pametno . . . Vrnila se je iz cerkve, in tam pri starem hrastu me je objela in mi priznala, da me ljubi bolj nego vse na svetu, da mi hoče biti žena, kakršne še ni imel noben

mož. Smejala sva se in bila srečna kakor dva otroka . . . Ej, to ti zna biti srčkano to ljubo, lepo dete!»

Mimo naju je prišla beračica in zaprosila daru. Muha ji je dalo celo krono! Moj Bog, kako lepa reč je ta ljubezen! . . . Ljubi moji, kadar vam šine v srce ta žarek iz nebes, dajte revežem vsak po eno krono! Naj bodo srečni i drugi ljudje, kadar ste vi srečni!

»Kdaj bo poroka?»

»O prej ko možno! Jutri že pojde Rezika na privatno stanovanje.«

»Nocoj pa naredimo malo odhodnico. Saj plačaš?»

»O da! A propos! Pozabil sem ti povedati! Ob sedmih pride z brzovlakom neki moj bratranec, ki ga še poznam ne. Moje tete, ki nas je lani posetila, se spominjaš pač še?»

»One z Dunaja? Torej njen sin?»

»Da! Biti mora ljub dečko.«

»Ve li kaj o tvoji zaroki?»

»Ne! Veš kaj, molčimo o tem! Povemo mu šele tam. Rad bi vendar slišal nepristransko sodbo. Prosi tudi druge, da ne izdado nič; videl jih boš prej nego jaz!«

Došla sva bila v mesto in se poslovila.

III.

Name ni naredil dobrega vtiska ta mladi Adolf . . . Ono nemirno, strastno kretanje je že, ako je telo še zdravo in čilo, ako v temnem očesu še gore oni nervozni plameni, toda živahnost tega izpitega, nekam trhlega života, vzdrtavanje teh oči brez pogleda, vztrepeta-vanje teh bledih, debelih ustnic mi je bilo zoprno. Naglo sem izpustil njegovo mrzlo, mokro roko iz svoje. Gotovo ni pojml Epikurjeve maksime, da je treba tudi najnižji užitek poplemeniti, potegniti ga iz umazanosti, ne pa sam stopati v to umazanost, ako hočemo, da nas ne zadene prokletstvo, ki je napisano na ono živalsko uživanje: gnus do vsega lepega, da, celo do — grdega, brezbriznost, sitost — blaziranost . . .

In vendar je gotovo bil ta obraz nekdanj lep, zelo lep, predno so ga zaznamovale strasti s svojimi črtami. Ravno zato pa je bil sedaj še odurnejši.

Muha se mi je zdel tudi jako razočaran.

Vstopili smo »Pri treh prijateljih«. Rezike ni bilo. Nova natakarica jo je šla takoj poklicat.

Iu prišla je v modrem krilu, lepša nego kdaj prej. Muha ji je hitel naproti.

A kaj je bilo to? . . . Vzkriknila je tako grozno, da še vedno ne morem pozabiti tega glasu, zamahnila za hip, potem pa odbežala bleda, strašno bleda, s tako čudno odprtimi očmi . . .

»Regina!« je vzkliknil za mano Adolf.

Vsi smo se ozrli . . . Tudi njegove oči so bile odprte, so strmele.

»Aha, tu jo najdem! Ha-ha! Tu jo imate torej golobico!«

»Ti jo poznaš?« je jecjal Muha.

»Seveda! Prav v svetopisemskem pomenu! A to je svidenje! Ha-ha!«

Vsi smo se tresli razburjenja.

»Sedite, gospoda, sedite, da vam povem! Ha, tako svidenje! Ali je še tako sentimentalna?«

»Kaj žlobudraš! Kje si jo videl?« je zaškripal Muha.

»Pa kaj imaš? Kaj me gledaš? Na Dunaju sem jo videl vsak večer. Saj je šele nekaj mesecev, kar je izginila! Škoda! Kavarna »Fin de siecle« ima vedno lepe kasirke, a Regina je bila vendar prva! In vedno tako otožna! To je bilo pikantno, če ti je začela jokati in se delala sramežljivo kakor kaka devica! Ha-ha!«

Ozrl sem se na Muho. Bil je bled, a popolnoma miren.

»Najbrže se motite! Gospodična, ki je bila prej tu, ni bila na Dunaju, in ime ji je Rezika, ne pa Regina!« sem opomnil Adolfu kolikor možno mirno.

»Rezika? Kako? No, to je vse eno! Ona je! Zakaj pa je ušla? Na Dunaju je tudi bila!«

»No, pa naj bo! Tu se je vedla zelo lepo! Sicer pa kaj nam mar zanjo!« ga je prekinil nekako razdraženo Perič.

Adolf ga je pogledal . . . zazehal . . . a začel takoj govoriti o neki drugi, ki je bila v »Café fin de siecle«.

Krčmar se je prikazal med durmi in pomignil Muhi in meni . . . Vprašal je, kaj pomeni vse to, da se je gospodična Rezika zaprla pa da joče v svoji sobi.

Muha ga je prosil, naj jo gre vprašat, ali sme k njej. Odgovorila je, da pride jutri sama k njemu.

Vrnila sva se k drugim in namignila jim, da gremo. Adolfu smo se zdeli izvestno jako dolgočasni ljudje . . . Imeli smo pač vsi toliko takta, da mu ni nihče povedal, zakaj že odhajamo.

»A jutri pridemo zopet? Poznam jaz to Regino ali Reziko — jutri bo moja!«

»Ne! Pusti dekle v miru! Če je prišla zopet na pravo pot, nima nihče pravice, da bi se okoriščal z njeno preteklostjo. Prijatelj,

dajmo si besedo, da molčimo o nocojšnjem dogodku! Druge poznam, da store to, a upam, da si tudi ti, Adolf, toliko plemeniti!»

»Oprostite, gospoda, a Slovenci ste čudni ljudje. No dobro, molčal bom; komu naj sicer govorim o tem! Toda tvoja prava pot! E veš, kaj je prava pot?« —

Naredil je dovtip, kateremu bi se bil sicer morda kdo nasmehnil, a nocoj se ni ljubilo nobenemu.

Po ulici smo stopali Muha, Perič in jaz zadnji. Molčali smo dolgo.

»Kaj storiš, Muha?« sem ga vprašal slednjič. »Ti si človek, ki je takoj na čistem s svojimi načrti! Torej?«

»Vzamem jo!« je odgovoril odločno. »In zakaj ne? Prepričan sem, da je vse res, kar je govoril ta ljubeznivi moj bratranec. A kaj zato! Moje prepričanje poznata! Saj smo se vedno v teh vprašanjih tako ujemali. Bog ve, kako je pehala usoda ubogo revo, Bog ve, kako jo tirala v te družbe. In slišala sta, da je rekel moj bratranec, da je bila vedno žalostna, da je jokala. Bolje bi bila storila, da ni pustila profanirati svojih solz tem psom, a vsakdo ne more nositi svojih križev molče, posebno, ako so morda tako težki. A kar sem hotel reči: baš te solze značijo morda, da je nedolžnejša, tisočkrat nedolžnejša nego mnoge one spoštovane dame, ki se ščeperijo okrog nas. Jutri pride k meni. Tu mi mora odkriti vso svojo preteklost, da bom na čistem, in rečem vama, ako je — morala grešiti, spoštoval jo bom, kakor da ima le čiste dneve za seboj. Da bom znal prav soditi in da se ne dam oslepariti, to vesta! Ta moj sorodnik odide gotovo že v par dneh, ker smo mu prefilistrski, vi drugi pa boste znali molčati in ceniti mojo ženo, če jo bom cenil jaz!«

Slovenci smo mehke duše, a naš narod vendar ni vaje kazati na zunanje svojih čuvstev. Naše kmečke ljube matere so nam podajale svojo desnico v slovo, a niso nas objemale in poljubljale — in vendar so nas tako ljubile! Ta rezerviranost pa nam ostaja za vse življenje! A včasih čuvstva vendar prekipe . . . In oni večer vem, da sem stisnil prijatelju ves ginjen roko in vzkliknil iz dna duše: »Ti si vrla duša, predragi!«

Molče smo korakali dalje.

»Gremo v kavarno?« je vprašal Perič.

»Pojdite le! A mene oprostite! Kaj hočeta! Če človek doživi kaj takega, kakor jaz nocoj, se ga vendar malo prime!« je odgovoril Muha. Tudi meni je bilo prešlo veselje do kavarne, in odšel sem domov. Zaspati nisem mogel dolgo.

Glejte mojega prijatelja! Stotine grehov je imel gotovo na svoji duši, in če bi bil hipoma umrl, moral bi bil po vseh naših katekizmih naravnost v pekel, in vendar mi je bila ta blaga, plemenita duša ideal! . . . To je bil človek, človek! . . . In pisatelj, ki bi bil postavil njega za junaka v svojem romanu, bi pokazal, da je resnična beseda ljubega pesnika, da je vsak pravi realist — idealist! Čemu slikati angele v človeških telesih, ko takih angelov ni, čemu koketovat z živalmi, ki imajo slučajno človeško glavo, roke, noge! . . .

IV.

Drugi dan sem šel po kosilu na stanovanje svojega prijatelja. Sedel je na nizkem naslanjaču in pušil smodko. Bil je bled,

trpetil!

»Torej je ni bilo?«

»Ne! Gospodar je bil tu! Odpeljala se je davi, a ga naprosila prej, da pride k meni pa mi reče, da dobim v dveh dneh od nje pismo. Videla se ne bova nikdar več, zato naj ne povprašujem po njej! Kadar dobim pismo, torej več o tem! Na, prižgi si cigaro.

Govorila sva o drugih stvareh.

Zvečer smo bili zopet »Pri treh prijateljih«, a le nekaj časa. Zdelo se nam je vsem, da so odnesli dragega mrliča iz hiše . . . Veseli smo bili, da si je vsaj Adolf poiskal že druge družbe.

In čez tri dni je došlo njeno pismo z Dunaja. Muha mi ga je izročil še isti dan, a me prosil, da ga prečitam doma.

Lepa, elegantna pisava . . . Videlo se je pa, da se je roka tresla, in da so se oči solzile . . .

Na Dunaju 18 . .

Jaz grem sedaj tja doli, kjer je tema . . . Še hipec postojim tu na robu, potem pa pojdem globoko, globoko doli . . . doli . . . Le hipec še . . . Ta svetloba mi je neprijetna . . . luč mi deje hudo . . . In vendar je treba, da strpim še trenotek, da govorim še enkrat z onim, katerega je ljubilo moje srce nad vse, da poklekнем še enkrat pred steber, katerega se je bila oklenila moja duša s tako silo . . . Ah, to dušo, da bi jo mogla raztrgati v sto koscev pa jo vreči od sebe! . . . Veš, prijatelj, tam doli ne marajo duše, tam doli kupujejo le telo, zato bi bilo dobro, ako bi mogla streti to dušo . . . A kaj, ko ne gre, ne gre! . . . Tako se drži! . . . Da, mogoče bi bilo že . . . vzela bi revolver . . . ali pa le vrvico . . . ali . . . veš, tam zunaj šumi Dunav . . .

Da, da mogoče bi bilo streti to dušo . . . a ukončala bi tudi to lepo, mlado telo . . . In to je neumno, kaj ne? . . . Tam doli imajo radi taka lepa, mlada telesa . . . Zato ne smem raztrgati mahoma svoje duše . . . a tako počasi, veš, kosec za koscem . . . vsak dan malce . . . to je mogoče, to je lahko . . . In skoraj prav nič ne boli . . . In nekega jutra se zbudiš — pa ni nič več v Tvojih prsih . . . prav nič . . . vse je prazno . . . in lahko Ti je! . . .

Pravzaprav sem že bila enkrat tam doli . . . a takrat ni bilo lepo! . . . Čakaj, da Ti povem! Telo in duša sta bila tam doli . . . a duša je bila privezana na svetel žarek . . . Čudno je bilo, tako čudno! . . . Glej, ta žarek je bil vsajen prav v sredo moje duše in segal je visoko, visoko . . . gori do neba . . . Kadar je pogledalo moje oko po njem in mu sledilo više in više . . . ustavilo se mi je oko prav gori v nebesih — v očesu večnega Boga . . . In kako me je gledalo to veliko, dobrotno Oko! . . . In moja duša je vsakikrat zadrhtela, in molitev vročih solz se je ovila zlatega žarka . . . in spele so te solze više . . . više . . . in s sveto grozo sem videla, kako so slednjič zatrepale gori v onem Očesu . . .

In nekega dne je dvignila božja roka na svetlem žarku mojo dušo iz prepada . . . In gori ob robu me je oblilo morje svetlobe . . . in moja duša je vriskala dobrotni Roki svojo vročo zahvalo . . . O kako sem bežala proč od gnusnega prepada! . . . bežala . . . bežala, da sem postala že vsa trudna . . . a tedaj si me čakal Ti sam, Ti moj ljubljenec, in me sprejel v svoje naročje . . . O kako je poljubovala moja duša presveto Roko!

A kaj jaz vem, kako je prišlo . . . Začutila sem, kako me je ta Roka hipoma udarila po glavi, da sem omedlela . . . In ko sem se vzbudila, sem zapazila, da sem spet tu nad prepodom . . . Oni prokleti žarek pa mi je še trepetal v dušo . . . Aj, ali sem ga zgrabila divje, aj, ali sem ga proklela, in — vrsk! — pretrgan je bil . . . In hipoma sta se dvignili od vzhoda in zahoda dve grdi, umazani, težki zavesi in se strnili sredi neba.

Čas je, da Ti povem svojo zgodovino! Potem sodi!

Začnimo! Pa prav prozajski!

Rojena sem na Gorenjskem v kmečki hiši. Deset let sem imela, ko so odnesli mojo mamico črni možje. Moj oče je potreboval dobre gospodinje, in poiskal si je dobre gospodinje. Hu! ali je bila to dobra gospodinja! Stradal je moj oče, stradala

jaz! In trpinčila me je s svojimi peklenskimi pogledi in pretepala me s pasjim bičem. In dan na dan prepir in pretep v hiši. Oče je postal žganjar, navaden žganjar, in prinesli so ga mrtvega iz beznice, kjer se je pretepal. Kaj sem trpela! — Toda, oprost, rekla sem, da bom govorila prozajski, dasi bi lahko poetično! Ni res? O da, to Ti je poezija, krasna poezija: mama umrje, oče dobi pridno gospodinjo, pridna gospodinja muči pastorko, oče postane žganjar, cel žganjar, pretepa se, prinesejo ga mrtvega domov . . . Če to ni poezija! . . .

K pogrebu mojega ubogega, dobrega očeta je prišla i teta. In usmilila se je bledega otroka in vzela me je s seboj na Dunaj.

Težko je bilo slovo od groba dobre matere, od groba dobrega očeta. Kajti moj oče je bil dober, plemenit človek, dasi je bil le navaden žganjar. Prosim Te, ali ni to plemenito, če postane oče zavoljo svojega otroka navaden žganjar! . . .

Ej, to Ti je postala suha kmečka punčka kmalu divna dunajska gospodična! Petnajst let sem imela, pa sem že videla v katedrali sv. Štefana, da molijo mladi gospodje mene, a ne Madone, pred kojo sem klečala . . . In prosila sem Madono, naj ne bo »gelosa«, naj ne bo ljubosumna . . .

Moja teta je bila zelo, zelo pobožna dama! Morda preveč! . . . Iz cerkve v cerkev . . . in nobene zabave! . . . In cerkve me je bilo skoro strah! . . . Saj sem morala vedno moliti, naj ljuba Madona ne bo ljubosumna.

Če nisva bili v cerkvi s teto, morala sem se doma učiti. Mlada učiteljica me je poučevala. In naučila sem se mnogo. Škoda! tam doli, kamor grem jaz, tega ni treba . . . No, morda mi bo pa vendar le koristilo? . . .

S teto sva živeli po stričevi smrti vedno v tem enakomernem redu . . . Moškega bitja skoraj še videla nisem. In vendar mi je dohajalo toliko strastnih sonetov . . .

Nekega jutra dobim teto mrtvo v postelji, kakor sem Ti povedala že v Gorici . . . Črez teden dni so mi povedali, da ni zapustila skoro nič premoženja . . . Penzija je prenehala . . .

Kako mi je bilo, naj molčim! Bilo je strašno! To je menda dovolj!

Tete še vedno ne razumem, da me ni preskrbela za tak slučaj! Seve, služba moževa ni bila preveljka; izhajala sta ravno. Poleg tega je on mnogo potrošil za glasbo. Po njegovi smrti pa na kako prihranjevanje še misliti ni bilo. Teta je pač mislila

tako: Dekletu priskrbim dobro izobrazbo, lepa je, in dvomiti ni, da se ponudi kaka ugodna prilika. Da je Bog gotovo ne pokliče, predno se to zgodi, ji je pa gotovo jamčilo njeno skalnotrdno zaupanje v božjo dobroto.

Uboga teta se je motila! Jaz sem stala sama v tujem svetu.

Začela sem iskati službe . . . Eden, dva meseca . . . zaman! Saj še pravih izpričeval nisem imela! . . . Plačala sem inserat . . .

In glej, nekega jutra dobim poziv, naj pošljem svojo fotografijo . . . Dva dni pozneje sem dobila obvestilo, da sem sprejeta v kavarni »Fin de siècle«.

Došla sem v kavarno. Moj Bog, kam sem bila prišla!

Moški so se mi laskali in mi prisegali svoje simpatije. Najvsiljivejši med njimi so bili častniki. Bilo mi je neznosno v tem ozračju. Ti si ne moreš misliti, kaka revica je lepa blagajničarka v kaki velikomestni kavarni!

Nekega večera pa je prišel on . . . S svojim velikim, sanjavim očesom je gledal okrog sebe, se ozrl tudi name.

Prisedel je k meni poleg buffeja, in začela sva govoriti. Povedal mi je, da je ruski slikar, da kopira sedaj tu neko slavno Madonno v Belvederu in da se čuti samega, ker nima nobene prave družbe.

Videl je vse moje gorje, in v njegovem lepem očesu se je zableščala solza. O kako dobro mi je delo, da me ume ta fina, blaga duša!

Prihajal je potem vsak večer. Postala sva prijatelja, da, ljubila sva se kakor brat in sestra.

Kako rad bi me bil rešil iz te sužnosti — a revež je bil ubog. Da bi mu bila pa v nadlego, tega za Boga ne! In zato me je začel rotiti, naj grem vsaj od tod, naj se vrnem v svojo domovino, da se mi že obrne kako na bolje.

In ločila sva se . . . Dva dni potem sem bila že »Pri treh prijateljih« . . . Dalje več sam . . .

In sedaj stojim tedaj tu ob robu prepada in pozdravljam Te, kakor so pozdravljali rimski gladiatorji, odhajajoč v areno: »Ave! umirajoča te pozdravlja!«

Ha! da bi mi zveri le dobro pomagale trgati dušo! Tu jo imate, ne branim se vas! Trgajte, trgajte!

In sedaj le še eno vprašanje . . . le še en »zakaj«? . . . Ve čudne skrivnostne moči, ki vladate človeško življenje! Zakaj je moralo tako priti? Zakaj ste mi dale lepo telo, dovzetno

dušo, a zakaj ne tudi kruha? Zakaj ste me pahnile v prepad, potegnile me iz njega, pa me sunile zopet vanj? Zakaj? zakaj? zakaj? In kako vam je ime, vam usodnim oblastim? O moj Bog! Te li nisem prosila odpuščanja, nisem li prala svojih pregreh, če sem jih storila s svojo krvjo? Ali Ti nisem prisegla v oni cerkvi pred oltarjem svete Magdalene, da hočem biti Tvoja najhvaležnejša stvar, ako mi odpustiš, pozabiš, kar je bilo? Ali nisem bila pripravljena, žrtvovati Ti oni neizrečeni strah, da pride moja strašna preteklost kdaj na dan? Ali — — —

Dovolj, dovolj! . . . Čemu vpraševati, čemu »zakaj!«

Z Bogom! Z Bogom! . . .

Arena se odpira . . . Ave! ave!«

* * *

In to bitje je moralo torej tja doli . . . Moja duša je trepetala, in v njenih globinah je odmevalo: »Zakaj? zakaj! zakaj!«

Muhu sem dobil zopet na naslanjaču, kadečega cigaro. Ravno tako bled . . . in ravno tako miren kakor včeraj . . .

»Prečital?«

»Da! Ah, moj Bog, ta »zakaj«? To mi ne gre iz glave! . . .«

Tolstoj in njegov roman „Vstajenje“.

Spisal Ivan Prijatelj.

I.

Ruska literatura — ona namreč, ki si je pridobila v par naskokih ves izobraženi svet — ni rezultat stoletnega razvitka, dolgega, neprestanega napredovanja in vzdržnega ustvarjanja. Ta ruska literatura je ena sama evolucija in sicer tako mlada, da njen postanek ne sega za prag devetnajstega stoletja. Iz mogočnih iniciativ je izšla in že pri svojem prvem razcvetu se je odlikovala z dalekosežnim pogledom in globoko izvirnostjo.

Taka literatura je mogla nastati samo v Rusiji. Od tod je mogel priti junak, kjer je imel prostora, da je razvil svoje moči. Tu je bila zavest ogromnosti, večnosti močnejša nego kjé drugje: podlaga ji je bil celoten svet, čisto drugačen, kakor so drugi svetovi, cel svet zase. Ta podlaga so bila tla ruskega naroda, naroda prirode in fan-

tazije. Ta narod vedno išče, vedno vprašuje. A odgovori zanj so samo v obzorju domišljije in vere. Zato pa je njegova vera nekaj organskega, praktičnega, brez umetno vcepljene primesi. Neprenehoma čuti Rus okrog sebe navzočnost višjih sil, neprestano se zaveda večno neumljivega razmerja bornega bitja do večnosti, o kateri ne more vedeti, kdaj je nastala in kdaj se bo nehala. Vse to ga zanima, straši, boli, tolaži, kloni in dviga. To je tiho, vročezaduhlo polje, kjer v negotovosti omahuje človek prirode, kjer se razvneplje in odkriva ter vedno iznova pada v resignacijo, pričakujoč rešitve in razsvetljenja. In tej resignaciji pokazati cilje, to mora biti mogočna zavest za pisatelja ruske zemlje. In le taka mogočna zavest more delovati v takih erupcijah, kakršne nam kaže rusko politično in literarno življenje. Samo taka silna zavest more ustvarjati može, v katerih je razvita svetovna kultura samo kot podlaga za samostojno delo ruskega duha.

*

Tolstoj se mi zdi podoben samotnemu popotniku. Osivel je na potih svojega delovanja ter osamel. Kakor da bi bil zaostal na našem božjem svetu! Nova pisateljska generacija je vzela literaturo v roke, in ona hodi druga pota. Skoro bi bil pozabil svet samotarja iz Jasne Poljane — ako bi bilo šlo namreč po željah skrbnih literarnih zgodovinarjev. Tolstoj spada vendar k slavni plejadi pisateljev petdesetih let. In to plejado je literarna zgodovina natančno registrirala v knjigo literature. In med tem, ko se vedno pripravlja zavřiti tudi Tolstemu odločeni predel, mu je prisiljena prepuščati vedno nove strani. Tolstoj je obhajal 9. septembra 1898. l. svojo sedemdesetletnico. V taki starosti pisatelji navadno že počivajo na svojih lavorikah. S temi umetniki bi Tolstega seveda ne smeli primerjati, ker nima ž njimi čisto nič skupnega. Kar si je lavorike izbil iz glave, je preteklo že lepo število let, torej nima sedaj počivati na čem. Vrhutega niso svetili na njegovo literarno pot oni žarki umetnosti, ki se dajo sicer metafizično na sto in sto načinov opredeliti (nekoliko ducatov teh opredelb nam je sestavil Tolstoj sam v letu svojega obračuna z umetnostjo (1897) v II. in III. poglavju svoje knjige »Kaj je umetnost«), ki pa ne posijejo v starost več s takim ognjem, da bi mogel ogreti odrevenele prste za pero in ohlajeno srce za novo ustvarjanje. Tolstoj je iskal vsa leta svoje dobe pomen in namen življenja in tega še vedno ni odkril v popolni jasnosti. In zato ne more počivati. A baš sedaj se mu zdi, da se mu svitajo cilji, za katerimi je stremil s poštenim svetim

delom. In on dela vzdržneje, spešneje, kakor bi čutil, da je smrt pred durmi. — Samo tako se more razlagati Tolstega ogromna ustvarjajoča moč, samo s tega stališča se morejo razumeti te-le njegove lastne besede. Pripoveduje jih Sergejenko :¹⁾

»Vračaje se lanjsko leto noči domov iz Moskve z enim svojih znancev, se je Lev Nikolajevič naenkrat ustavil in željno potegnil vase zrak ter strastno dejal:

— Moj Bog, kako bi rad pisal! V glavi se mi vrti od prizorov.

— Kaj pa vas zadržuje, Lev Nikolajevič? ga je vprašal sopotnik.

— Čas. Dela je za sto let, a življenja mi je še ostalo za bore tri dni.

— Kaj pravite, Lev Nikolajevič?

— Torej še za nekaj mesecev. Na vsak način malo. In te poslednje dni bi rad povedal kaj dobrega. Morebiti da Bog, da ne bom zastonj živel in da bom vsaj pod konec svojih dni storil kaj vrednega . . .

. . . . Neka dama je vprašala:

— Lev Nikolajevič, ali je res, da pišete sedaj povest iz kavaškega življenja, kjer bo igral veliko ulogo eden izmed soborilcev Šamilja?

— Da, da, pišem. Jaz vedno pišem — je rekel hitro in neljubo Lev Nikolajevič. A zatem je pristavil s pojasnjujočim glasom: — Res, res, jaz vedno pišem. Vprašajte, ne pišem li povesti? Pišem. Ne pišem li romana? Pišem tudi roman. Ne mislim li napisati drame? Tudi dramo napišem. — Jaz vedno pišem.«

Pisatelji naše dobe po večini iščejo samo svojo zvezdo, po njej iztezajo roke, na poti do nje pozabljajo vse drugo. Zapirajo se sami v sebe. Subjektivnost je v moderni narasla do viška. Tudi Tolstoj je človek nenavadno razvitega subjektivizma. Subjektivizem je vreteno, na katero se navija večina Tolstega osnutkov. A on je že zdavnaj spoznal, da človeku zmanjka naenkrat tal, ako teži samo za svojim »jaz«-om. Morda je to spoznal takrat, ko je uvidel vso logično nesnovanost egoizma: nihče ne more živeti sam od sebe, človek je človeku neobhodno potreben, zato je egoizem prirodno protislovje. In vprav razmerje človeka do človeka je oni tečaj, ki je Tolstega vedno privlačeval, vedno zanimal. In res se mu je tu odkrila človeška sreča na zemlji.

¹⁾ П. Сергѣенко: Какъ живеть и работаетъ гр. Д. П. Толстой
Izdal M. M. Stasjuljevič v Spb. 1899.

Sedanja umetnost gre preko Tolstega dalje in dalje. On pa le hodi neutrudno in samotno ter skrbi za vse, ki nočejo skrbeti zase: apostolska postava v raševnati halji ruskega mušika, prepasanega z jermenom; veličastna siva brada mu pada po prsih, izpod gostih, osivelih obrvi mu gledajo resne, skrbne oči, čez ves obraz — obraz ruskega kmeta — pa mu je razlit mir in vera v svoje delo.

»Jaz sem tako trdno prepričan, da je to, kar je zame resnica, resnica tudi za druge, da me vprašanje, kdaj pride ta ali oni do resnice, več ne zanima.

Ako jaz ne vidim, vidijo drugi, jaz pa vršim svoje delo. Misel, da npravstveni zakon prav tako kakor filozofski zakon »nastaja«, je prekrasna. Pa to je premalo rečeno, da »nastaja« — reči se mora, da je že spoznan.

Ali ni to velika sreča, biti delavec spoznanega božjega dela!«

Vsa leta svoje dobe je Tolstoj čakal resnice. Po katerih potih ni hodil in po katerih ovinkih se ni vračal zopet nazaj! Sto in stokrat je padal in sto in stokrat zopet vstajal za pravico in resnico. Celo življenje je iskal Boga. In na večer se mu je razodel.

Tolstoj je našel mir svoji duši. A ta mir ni trudno počivanje, ampak pomeni zopet novo delo. Sedaj, ko je sebi ustvaril mir, ga je poprijela stara želja, govoriti s svetom zopet v oni obliki, v katero je oblačil nekdanj neumrljiva bitja svojega uma in fantazije. Na koncu svojega življenja se je ozrl nazaj na vse svoje začete, pa ne završene načrte. Takrat jih ni mogel dokončati, ker jih ni znal, zdaj čuti v sebi moč in zmožnost, pripisati k njim poslednjo besedo. In ob motiki na njivi, ob seči na polju, ob črevljarskem orodju v čumnati je sanjal roman svojega življenja, svojih idealov in ciljev, roman svojega dela. In pričel ga je pisati. Junaki njegove mladosti, polni življenja in nadej, so oživel kakor v pravljici. Zopet jih vidimo hoditi pota, na katerih je solnce. Ruske vasice se nam prikazujejo na novo, zopet vstopamo pod njih pohlevne strehe. Okrog cvete природа, in z mladino uživamo sladko srečo nedolžne ljubezni. Nato se preselimo v mesto. Ljudje iz vseh krogov so zopet pred nami. Vedno isti lov po sreči, prikrivanje in prilizovanje, zunanja lepota, pobeljeni grobovi. A tega zapeljivega sveta se več ne bojimo. Za kulisami stoji Tolstoj, in o njem smo vedno prepričani, da nam bo povedal vso resnico. Zopet spremljamo Tolstega mladostne junake v življenje, v nevarnosti, med krnice in kleči. Kako se bojimo zanje! Življenje jih vleče s seboj, niže in niže, dokler jih ne objame večno vabljiva »moč teme«. Bledih, upadlih lic se kradejo odtod. Nič se ni

izpremenilo zunaj: svet šumi naprej kakor poprej, a ena duša je zopet prazna na svetu. — Toda Tolstoj čuva nad svojim junakom. Dotod je šel z njim naprej. Sedaj ima moč ga spremljati tudi dalje. Blede misli, suhi teoretični principi zadobe človeške oblike, njegova načela ožive v ljudeh, pravih ljudeh iz mesa in krvi. Svoje misli prestrvarja Tolstoj v ljudi: mišljeno — ustvarjeno, in precej zaveje v nas krepka, sveža in polna narava. A to niso več prejšnji ljudje: iz trpljenja, skozi katero smo jih spremljali, so izšli in zmožni so največjih del.

V ozadju pozorišča se nam odpre pogled na neizmerno stepo. Dolga vrsta obsojencev giblje v daljavi. Stepa, mamica-steпа, tako še nismo hodili po tvojih tleh! Uboge žrtve spremljamo na potu izgnanja od domačega ognjišča. Trudna in naporna je pot, a vendar veliko slajša nego ničevo životarjenje v mestu in večno opivanje ob zmoti in laži. Solnce sije gorko in tiho, kakor da bi mislilo. In ravno to nebeško solnce nam je priča, da hodimo prav, in da ni daleč več naše — vstajenje.

*

Tolstoj ne spada samo po svoji vzgoji na zapadni breg, ampak tudi po svoji naravi. V njegovi krvi živi nekaj strastnega, vročega in konvulzivnega. To sta dva silna nasprotnika njegove velike ruske duše — duše, ki išče Boga in samo v njem nahaja svoje zadoščenje. Mogočen je bil vpliv vzgoje in sreče na Tolstega — to nam kaže njegovo življenje, še mogočnejše je bilo delo njegove duše, izviti se izpod gnile, pobeljene skorje življenja, ki je ležala na njej, izviti se izpod nje in se vzdigniti do večnih idealov — to nam kažejo Tolstega spisi. Dramatični in pretresljivi so boji, v katerih sta trčila drug ob drugega Tolstoj — mlad, življenja željen aristokrat, prepojen z lahkotnim, tujim življenjem, in Tolstoj — kakrščen bi moral biti po zahtevah svoje lastne duše. Dušno skitalstvo je doseglo v Tolstem vrhunec. Med tujo kulturo in preprostim stanjem ruskega kmeta je prešel Tolstoj vse stopinje. Izprva čisto vdan tujemu življenju, je občutil polagoma svojo zvezo s preprostim narodom. Nezadovoljnost in dušni nemir sta ga gnala v narod. Skepticizem hiperkulture je bil to, ki se še ni hotel odreči nobeni svoji predpravic. Oni prosvetljeni um, ki je v njegovem prejšnjem življenju omahoval med stoicizmom in epikureizmom, je tukaj med prostim narodom hkrati pozabil, da ni še našel miru za svojega gospodarja. Spoznal je, da stoji visoko nad pregrešnim ljudstvom, in začutil je potrebo in poklic, postati učitelj tega naroda, v katerem je prvotno iskala duša miru, onega notranjega miru, katerega razum ni našel z vsemi sredstvi kulture.

Celo življenje Tolstega napolnjujejo taki boji, taka primerjanja in združevanja tuje kulture z rusko dušo. In »velikega pisatelja ruske zemlje« je moralo stati veliko bojov in spoznanj, spoznanj tako globokih in pomenljivih, kakor je življenje globoko in pomenljivo njegova namen, predno je zavrgel kulturo, predno se je odrekel slavi pisatelja »Vojne in mira«, »Ane Karenine« i. t. d. ter se za vselej spustil v naročje prirode. Ne, to ne more biti samo hrepenenje po prirodi à la Rousseau, to mora biti instinktivno spoznanje, da leži na dnu preproste ruske duše zaklad individualne kulture, ki samo čaka poklicanega človeka, da ga izgrebe. A predno je prišel Tolstoj do tega spoznanja, se je moral v njem razdor do tragičnosti završiti. »In der grossen Persönlichkeit Leo Tolstoj's, des Grafen im Arbeiterkittel, kommt eine solche tragische Zuspitzung gewissermassen zum persönlichen Ausbruch: er hat das Schicksal, diesen ganzen typischen Zwiespalt in sich zu verkörpern, und was ihn gross, was ihn einzig macht, ist die Gewalt, mit der sein Genie denselben zu lösen unternimmt — ein Schauspiel, als würden Welten gesprengt und Welten geboren, auf dass ein Mensch den Frieden finde für seine Seele«, pravi Lou Andreas-Salomé.¹⁾

Dostojevski je rekel o Puškinu, da je bil vedno celoten organizem. Tolstoj se je navidezno v petdesetih letih svojega delovanja neprestano izpreminjal, toda samo navidezno. Ako si natančneje ogledamo njegov razvoj, vidimo, da prihajajo evolucije njegovega življenja vedno iz istega vira in teže vedno v isto smer. Tolstoj je celokupen organizem, noseč že v mladosti v sebi vse pogoje poznejših del; včasih se jih niti ne zaveda, da, pogosto jih celo taji. »Nikoli nisem pričakoval, da me moje misli privedejo do tega; do česar so me privedle. Jaz sem se strašil svojih zaključkov, sem se branil, verovati vanje, pa se ni dalo«, pravi pozneje v epilogu h »Kreutzerjevi sonati«. ²⁾ Gladina njegove duše je kot gladina gorskega jezera, v kateri se celi dan zrcalijo isti predmeti, a od ure do ure v drugi luči. Ruše, skale, sipine, drevje, grmovje in neizmerno nebo z malimi

¹⁾ Neue deutsche Rundschau 1898. IV. — Pri tem si ne morem kaj, da bi ne priporočil te razprave duhovite nemške pisateljice. Naj se primerja, kako sodi znamenita nemška pisateljica o svetem delu velikega Tolstega in kako slovenska, ki je, pišoča o ruskih pisateljih v feljtonu »Slov. Lista« 1898., s par stavki prešla Tolstega, češ, da o Tolstem ne velja resno razpravljati, ker je — umobolen. Pod to sodbo je bila podpisana neka naša čislana novelistka s polnim imenom.

²⁾ Citati iz Tolstega so iz moskovske izdaje njegovih »zbranih spisov«, ki so izšli pod redakcijo njegove žene Sofije Andrejevne v tiskarni I. N. Kušnerova.

prozračnimi oblaki — vse se ogleduje v gladini gorskega jezera. Solnce vzhaja, gre k poldnevu in večeru — njegovi žarki se upirajo v vodo, prodirajoč v globino niže in niže in osvetljuječ slike v vodni gladini. Blede, nedoločne konture jutrnjih slik se čistijo v svežem dopoldanskem solncu — krepke in določne črte vstajajo iz vode, polne plastike in življenja. V popoldanskem solncu postajajo mehkejše in milejše. Pod večer jih obliva glorijska miru in pokoja.

Tolstega duša je globoko jezero. In to jezero krije vedno ista obsežna gladina. Vse je živelo pod to gladino zdavnaj svoje posebno življenje, kar je pozneje zasijalo v solncu razuma pisateljevega in dehnilo v slike jezerske gladine — v povesti Tolstega duše. Da, Tolstemu je bila knjiga sveta. Zato pa je prihajal v to svetišče samo takrat, kadar ga je vlekla duša tja. In na oltar tega svetišča je polagal vse upe in obupe, nadeje, želje, žalost in veselje. Tako so Tolstega povesti zgodovina njegove duše.

Povesti Tolstega in vse njegovo delovanje je čiščenje pojmov, odstranjevanje žilindre, ki jo je navlekla za seboj v življenje hiperkultura, osvobojevanje individua od zmot družbe, iskanje novih vidikov in svitanje nove kulture. — A tega dela Tolstoj ne vrši šele nekaj let, ampak vse njegovo delovanje se giblje v tej smeri. Odkar se je zavedel, da človeška družba z njim vred ne živi pravega življenja, postal je iskalec in popoljševalec.

In to je bilo že vrlo rano. Samo v najzgodnejši mladosti je brez ugovora sprejemal vase nauke svojih učiteljev: tet in različnih francoskih in nemških domačih vzgojiteljev. Seveda so bili ti nauki taki, da so morali vsak hip vzbuditi v mladeniču silen odpor. To se je tudi zgodilo.

Izgubivši v zgodnji mladosti starše, je užival Lev Nikolajevič vzgojo tet, najprej Jorgolske, potem Juškove. Sledovi te tetinske vzgoje se zrcalijo iz mnogih proizvodov Tolstega, zadnji čas tudi iz »Vstajenja«. To je bila vseskozi formalna vzgoja. Merilo vsega je bilo vprašanje, kaj se spodobi v salonu in kaj ne. In takrat se je spodobilo, da je bil vsak mladenič veren, da se je potegoval za visoka mesta in imel znanje s kako omoženo žensko. To so bili ljudje »comme il faut«. Ta nezmisljena formalnost je sama izzivala mladega Rusa, da se prejkoprej postavi po robu plitvosti tuje vzgoje.

Ali tako ga je vzgojevala njegova tetka, dobrodušna gizdava žena, ki ga je ljubila nad vse. Mladi Lev Nikolajevič torej ni mogel priti do dvomov glede pravilnosti naukov, ob katerih se je opijal.

Zato pa so vseučiliške študije vzbudile toliko večji protest v njegovi duši. Kot petnajstleten mladenič je prišel na vseučilišče, pa je že videl vse napake svojih vzgojiteljev. Spoznal je podkupljivost in malomarnost profesorjev, katerim je bila znanost samo molzna krava. In ponosni mladenič je obrnil takoj, ko je uvidel, kako nizko stoje vseučiliške študije, vseučilišču hrbet in se preselil v svoj rojstni kraj, Jasno Poljano.

To je prvi protest Tolstega proti sponam, ki so oklepale takratno družbo. Za prvim so sledili skoro drugi.

Kakor sem že omenil, je Tolstoj zdrava, strastna, življenja željna narava! V tem leži tudi vzrok, da se ni prej otresel moralnih predsodkov svoje vzgoje, in obenem razlaga, zakaj je pozneje, ko je že stremil proti npravstvenemu zakonu, padal vedno iznova nazaj v prejšnje stanje. Tolstoj je zgodaj čutil v dnu svoje ruske duše, da je vsa ta formalistična navlaka, s katero so bili napolnili njegov um, slepilo in nezmisel. A to so bili samo hipi duše, trenutki dušnih občutij. Njegov krepki um ni mogel priti tem občutjem in sam sebi na pomoč, ker je tlačanal v okovih tuje vzgoje, ker je bil neizvežban in okoren, ker je v plitvih šegah in navadah, za kar se je edino uporabljal, bolj in bolj ugasoval.

A Tolstega um ni ugasnil, ampak vzpel se je na samostojen polet, na pota, na katera bi ga ne bili znali spremljati njegovi učitelji, ker niso vedeli zanje. Da se je Tolstoj vzdignil iz životarjenja v življenje, da se je sam pričel izpopolnjevati v kljub vsem oviram in težavam, ki mu jih je stavila družba — o tem obstoji vsa ogromna moralna velikost Tolstega, kakor je vse njegovo padanje in vstajanje, vsa njegova razdvojenost med zahtevami duše in narave — največja dramatika življenja.

Najprej je občutil Tolstoj nezmisel in nedostatke svoje vzgoje v dnu duše tam, kjer ima človeška duša prvo besedo — v veri. V svoji »Izpovedi« pravi, da je vero izgubil že z osemnajstimi leti. Vzroka išče v formalnem značaju, ki ga je imela vera v domači hiši. »Vsi smo menili«, pravi Tolstoj, »da verujemo, v resnici smo pa opravljali samo religiozne obrede; žive, prave vere nismo imeli.«

(Dalje prih.)

Umirajoči Bur.

Naprej, junaki, le naprej, naprej! . . .

(Omabne in pade.)

Prokleta kroglja — kam me je zadela?
 To peče, kakor ogenj peče . . . Kri?
 Kje, kje sem ranjen? . . . V prsih? Škoda, škoda!
 Kako bi se boril še rad! Kako
 pomagal rad bi še rojakom svojim
 poditi v beg razbojniko pobožne
 pa streljati na nje — ah, kaka slast!

Le žvižgajte, svinčenke! Le grmite,
 britanski vi topovi, in morite
 plebejske Bure, ki se drznejo
 očino svojo in svobodo sveto
 z orožjem v rokah braniti . . . Haha!

Kako to peče v prsih . . . Le naprej,
 naprej, naprej, vi vitezi junaški!
 Naprej v deželo našo! Prosim, prosim!
 O, niso napačni ti kraji naši!
 Dlan Burova prečarala je v raj
 puščave vroče in goščave divje,
 neskončne stepi, goličave skalne . . .
 Pri mestu cvete mesto. Sela bela
 rasto iz tal ko gobe po deževju.
 Po poljih tam stoji pšenica zlata,
 Ko morje ziblje veter klasje žolto . . .
 In po železnih cestah semintja,
 na vse vetrove šviga parovoz . . .
 V osrčju naše domovine pa —
 o tam zakladi se leskečejo!
 Zlato se sveti, diamant iskri.
 In to zlato, ti diamanti naši
 ne dajo vam miru, pošteni lordi!
 Naprej, naprej! Vzemite, kar vam drago!
 Vzemite zemljo nam — a nas, a nas
 izženite! Ne, ne! Nespametno bi bilo!
 Pustite tukaj nas, pa vklenite

nas v jarem svoj — in videli vi boste,
kako za lorde in barone vaše,
za vojvode in grofe delal bo
ter trudil in potil se kmečki Bur! . . .

Pa kje obtičal je goreči svinec?
Kako to žge! Curlja iz rane kri . . .

Že spet grme topovi! Grom na grom . . .
Granate pokajo, čuj, tresk na tresk . . .

Pravica, kje si? Kje si zdaj pravica?
In ti morála sveta — kam si šla? . . .
Pravica in morála — dve vlačugi!
Moža se tistega držita vidve,
obešata se tistemu na vrat,
ki z močnoj je pestjo podavil druge . . .
Morála in pravica — hahaha!
Kaj? Saj stojita vendar v evangelju,
obe, da, da — pravica in morála!
In evangelj imate vi v zakupu,
in monopol takorekoč je vaš
ta nauk o ljubezni Kristusov . . .
V tovarnah proizvajate ga svojih
na cele kupe tega evangelja
in ga razvažate po svetu vsem.
In v evangelju vašem — tam stoji
pravica in morála poleg nje . . .

Kako to peče! Žeja, žeja, žeja . . .

Odkod ste prišli k nam, častiti lordi?
Iz Haga, iz mirovne skupščine . . .
Pozna še tinta se na prstih vaših,
s katerimi podpisali ste tam
besede lepe o pravičnosti . . .

Hinavstva ni! Poštenje vlada svet.
Človečnost napreduje. Istina! . . .

Duši me. Pred očmi se mi mrači . . .
Kje, ljubica, si sladka moja zdaj?

Kaj misliš name? . . . Tam stojiš na pragu.
 In nad oči nastavila si dlan
 pa gledaš, gledaš žalostna v daljavo . . .
 Ne bo me več! Ne pridem več domov:
 ne bodem videl tvojih več oči,
 in ust ne bom poljubljal tvojih več . . .
 Sam, sam ležim med temi skalami . . .
 Ta svinec, svinec! V prsih mi gori . . .

Civilizacija — plašč pisan, drag,
 ki ž njim ogrinja se človeška zver . . .

Ah, vse je laž na svetu, vse, vse laž!
 Resnica in pravica in morála —
 to pest je močna, lordi, močna pest! . . .

(Umrje.)

A. Aškerc.

Kdaj se začne XX. stoletje? ¹⁾

Gospod profesor Fr. Apih odgovarja:

Gospod urednik!

»Kdaj se začne XX. stoletje?« Na to vprašanje bi bilo najumestnejše odgovoriti s Prešernom: »Kaj pa je tebe treba bilo?« Ali nimamo že dosti ali celo odveč drugih prevažnih vprašanj, s katerimi si belimo ali celo golimo glavo, počenši z novimi poštnimi znamkami in svetovnim mirom pa do kolesarskega davka in vojske med Angleži in Buri. Sicer vem, da sami dobro veste, kdaj se začne novo stoletje, samo

¹⁾ Proti koncu preteklega in v začetku novega leta se je bil vnel po raznih dnevnikih in revijah hud peresni boj o vprašanju: smo li nastopili s 1. januarjem 1900. leta že novo, XX. stoletje, ali pa je tekoče leto šele zadnje leto XIX. stoletja? Oglašali so se učenjaki in žurnalisti. Mnenja so bila različna. Katera trditev je imela večino, vedo naši čitatelji. Da tudi »Ljubljanski Zvon« kot moderna revija pripomore k razmotrivanju tega »aktualnega«, čeprav samo akademijskega vprašanja, obrnili smo. se k nekaterim slovanskim zgodovinarjem in učenjakom, da bi za naš mesečnik izpregovorili besedo ad rem. Naprošeni go-spodje so bili tako prijazni, pa so, vsak s svojega stališča, rešili »preporno« vprašanje: »Kdaj se začne XX. stoletje?«

Uredništvo.

tega mi niste še povedali, ali stojite in živite Vi »ad personam« v XIX. ali XX. veku. In to je važno, kajti če ste morebiti s tistim visokim gospodom v Berlinu morda o polnoči 31. grudna 1899. l. skočili v XX. stoletje, Vas bo bržčas težko prepričati, da Vam ni treba bilo z »Alldeutschland« vred biti vedno pri »ta prlih«, saj bi morali skočiti spet nazaj v XIX. vek, če se prepričate, da nismo še v XX. stoletju; ako pa ostanete vkljub mojim besedam in razlogom v XX. veku, potem se pa morebiti še ne bova mogla nikoli sporazumeti, kajti — da koj tukaj to povem — jaz živim v XIX. veku, ne vem pa, ali zato, ker sem nekako nazadnjaški naprednjak, ali zato, ker računim še danes tako, kakor mi je to vedo vtepel v glavo pred skoraj štirimi desetletji častitljivi prvi moj učitelj v Begunjah. Z Adamom Riesejem in Frančiškom Močnikom računim jaz tako-le:

Eno stoletje šteje 100 let, namreč celih sto let, ali 100×365 dni; če pa šteje eno stoletje 100 let, potem štejeta dve stoletji 200, 3 stoletja 300 . . . in 19 stoletij 19×100 , t. j. 1900 celih, do zadnje ure, t. j. do 12. ure o polnoči 31. grudna doteklih let. Da se uverim, ali sem prav računil, vzamem spet svinčnik in računim tako-le: 31. grudna l. 1899. o polnoči je minilo 1899. leto, koliko stoletij je minilo torej? Račun mi kaže $1899 : 100 = 18\cdot99$, t. j. celih stoletij 18 in še 99 stotink enega stoletja, t. j. 19. stoletja, kateremu torej nedostaje še 1 stotinke, namreč še enega leta. Katerega leta? Najbrž tistega leta, ki neposredno sledi 1899. l., in to leto je 1900. leto. Tako računimo mi, ki nimamo na razpolaganje velike krede, katero je poslala v Berlin angleška babica; dovršili in sklenili bomo XIX. vek šele, ko bomo računili $1900 : 100 = 19$, kajti tačas bo dopolnjenih 19 vekov, in začeli bomo 20. vek, to bo pa šele o polnoči 31. grudna 1900. l.

No, pa govorimo zdaj resno!

Že tekom zadnjih minolih let je strašilo po svetovnih in zakotnih listih vprašanje: Kdaj se začne XX. stoletje? Najpoprej so se odgovori vsi strinjali v tem, da spada 1900. l. še XIX. veku; kmalu pak so se jeli oglašati ljudje, katerim je šinila nervoziteta XIX. veka v živce in pero, in so dokazovali, da se začne novo stoletje, čim bomo morali izpremeniti kar cele tri številke v letnici; oglasili so se astronomi, zgodovinarji, politiki, nazadnje celo psihologi, možje katoliški, protestantski, brezverski in židovski, konservativci in radikalci, nemški in slovanski — taki, ki pravijo, da je bil rojen Kristus nekaj let pred Kristovim rojstvom, in taki, ki trdijo, da je prva vseh številkk »0«, ničla, in da je treba torej tudi tej številki podariti čast

letnice. Dasi še nismo čuli o zgodovinskih dogodkih l. 0., trdijo vendar vsaj astronomi, da je leto neposrednje pred rojstvom Kristovim 0. leto; drugi bi še najrajši imenovali temu »l. 0. pred Kr. r.« soseda »l. 0. po Kr. r.« Kdor ni imel drugih razlogov, se je naučil na pamet celi govor nemškega cesarja in pol stavka iz enciklike, s katero je oznanil sv. oče sveto leto, potem pa je rekel: če določujeta sv. oče in cesar Viljem II. soglasno, da je 1900. l. prvo leto XX. veka, mora se temu soglasnemu ukrepu versko tako nasprotnih avtoritet ukloniti »omejeni navadni podaniški razum.« Prezrli so pa ti možje samo malenkost, da je določil sv. oče 1900. l. kot sveto leto. Ker se je — če se prav spominjam — v katoliški cerkvi slavilo najprej samo za dnje leto vsakega stoletja kot sveto leto, pozneje pa vsako 25. leto, kar pa nikakor ni spravilo zadnjega leta, torej tudi 1900. l. ne ob starodavno čast, biti sveto leto, ker zatone ob zadnji njegovi uri XIX. stoletje. Saj pa tudi ne morejo omajati vsi razlogi, katere so iztuhtali možje »dvajsetega stoletja« edino pravega zgodovinskega stališča, na katerem sloni ves kronološki zgodovinski red, odkar je svet določil, da bodi rojstvo Kristovo mejnik med dobo predkrščansko in pokrščansko v življenju zemljanov.

Ni treba stoprav razlagati razlogov, da se je določila »éra krščanska«, in da se je njej umaknilo številjenje let po éri grški, rimski, židovski, in da se ni mogla udomačiti éra francoske revolucije, in da ne bode nikdar izpodrinila krščanske ére »norejška« éra, ki ne bode nikdar dosegla veljave niti mohamedovske ére ne. Zapisavši l. 753. po ustanovitvi mesta Rima, l. 776. po prvih olimpskih igrah, je začela modrica zgodovine, stara Klio, novo enotno letopisno knjigovodstvo; nazivati je jela leta, katera so imela dotlej grške, rimske i. dr. letnice, z letnicami »pred rojstvom Kristovim«, nastopna leta pa je zabeleževala kot leta »po Kristovem rojstvu«. Pri tem računu pa ni preiskovala, ali se je res rodil Zveličar v onem trenutku, ki loči predkrščansko dobo od pokrščanske; zgodovinski faktum na sebi brez ozira na kronološke subtilitete je postal konvencionalen mejnik dveh vekov. V času pa ni nobenega brezčasnega presledka, kakor ga ni v vesoljnem prostoru; kjer neha »danes«, tam se neposredno začne »jutri«; kadar zatone staro leto, se ga že drži novo leto, kakor se začenja moja njiva tam, kjer je meja tvoje njive. Tudi rojstvo Kristovo se je vršilo v času, v gotovem letu. A katero leto je to? Morebiti leto 0.? Ne, kajti 0 ni nič, prazen nič; 0 oral zemlje, 0 krav, 0 bokalov vina, vsega tega ni baš — nič. Tudi 0. leta ni, še tistega leta ne, katero imenujemo

»leto Kristovega rojstva«. Taki dogodki, s katerimi so začeli narodi svoje ère, so prvi hip nove ère, s tem prvim hipom se pa začne prvo leto nove ère; in tako je tudi prvo leto krščanske ère prvo leto po tistem hipu, ko se je bil porodil Zveličar. In ko je minilo od tega hipa dalje 365 dni, je minilo prvo leto po Kr. r., in začelo se je drugo; in ko je zatonilo 10. leto, začelo se je enajsto, ko pa je zatonilo 100. l., minilo je sto let — prvo stoletje, in z minolim zadnjim hipom njegovim se je začelo drugo stoletje, katerega prvo leto je bilo torej 201. l. po Kr. r. V XX. stoletje pa stopimo šele, če nam da Bog doživeti polnočno uro 31. grudna 1900. l.

* * *

Gospod dr. Fr. Kos nam piše:

Na vprašanje, smo li začeli s prvim januarjem letošnjega leta dvajseto stoletje ali ne, ni težko odgovoriti. Izrazi tisočletje, stoletje, desetletje i. t. d. imajo prav isti pomen z ozirom na večje ali manjše število let kakor izrazi tisočak, stotak, desetak i. t. d. z ozirom na večje ali manjše število goldinarjev. Ako si je kdo pridobil devetnajst stotakov, ve dobro, da ima 1900, ne pa samo 1899 goldinarjev. Če ima le 1899 goldinarjev, mora si prislužiti še enega ali pa, kar je prav toliko, 100 krajcarjev, ako hoče zamenjati svoj denar za devetnajst stotakov v bankovcih. Ako si je razen 1900 goldinarjev pridobil še nekoliko krajcarjev ali pa goldinarjev, so ti prvi začetniki bodočega dvajsetega stotaka.

Ako govorimo n. pr. o prvem stoletju, obsega to dobo od prvega dne prvega leta, s katerim pričnemo katerokoli letoštetje, pa do zadnjega dne stotega leta. Stoletje ima sto polnih let, ne pa le devetindevetdeset. To je tako jasno, kakor vsaka druga matematična resnica. Temu smemo tako malo ugovarjati, kakor n. pr. trditvi, da je dvakrat tri šest. Noben človek, četudi bi bil cesar, ne more prikrajšati stoletja za eno leto, še za en dan ne. Ako bi vendar hotel kaj takega dekretirati, pokazal bi s tem, da ne razume najenovitejših matematičnih pojmov.

Prvo stoletje ima tedaj sto polnih let ter traja od začetka prvega pa do konca stotega leta. Enako obsega devetnajsto stoletje dobo od začetka 1801. pa do konca 1900. leta. Dvajseto stoletje se nam prične šele s prvim dnem leta 1901.

V zgodovini poznamo mnogo letoštetij (aera). Vsako izmed njih ima kak zgodovinski dan, od katerega so ljudje šteli in morbiti še štejejo dneve, mesece in leta naprej k sedanjosti in v pri-

hodnost ter tudi nazaj v davno preteklost. Kakor loči ničla v matematiki pozitivna in negativna števila, najsi bodo še tako majhni ulomki, tako v zgodovini razne dogodke tisti dan, kateri sledi temu ali onemu letoštetju kot nekak časovni mejnik. Pravzaprav pa še o celem dnevu kot takem mejniku ne smemo govoriti, temuč le o neznatnem njegovem delu, o nekem trenutku tistega dne, n. pr. o trenutku v polnočni uri.

Nam kristjanom služi dan ali pa še bolje rečeno trenotek v polnočni uri, v kateri je bil Kristus rojen, da ločimo vso zgodovinsko dobo v dva dela. — Mohamedanci so si za mejnik svojemu letoštetju izbrali čas, ko je Mohamed moral bežati iz Meke v Medino. Čeprav je ta beg trajal več dni, vendar loči Allahovim vernikom dan 16. julija leta 622. po Kr. vse zgodovinske dogodke v dva dela. — Rimljani so šteli leta po ustanovitvi svojega glavnega mesta. Znano je, da še nikjer niso postavili nobenega mesta v enem dnevu; a Rimljani so si izbrali dan 21. aprila leta 753. pr. Kr., po katerem so uravnali svoje letoštetje. — V Siriji in sosednjih deželah je bilo dolgo časa v rabi letoštetje, katero so pričenjali z ustanovitvijo selevkidske države leta 312. pr. Kr. Začetek leta so slavili najbrže na prvi jesenski dan. — V starih časih so židje in pozneje tudi kristjani šteli leta po stvarjenju sveta. Ker so pa razni možje v svojih računih prišli do jako različnih letnic, ni moglo to letoštetje postati občeveljavno. Največje število, katero so dobili, ko so šteli leta od stvarjenja sveta pa do Kristusa, je bilo 6984, najmanjše pa 3483.

Odveč bi bilo, ako bi hotel naštevati še druga letoštetja, katera so bila pri raznih narodih dalj ali manj časa v navadi.

Prvi kristjani niso poznali letoštetja po Kristovem rojstvu. Šteli so leta tako, kakor njih poznski sosodje po rimski državi. Rabilo jim je letoštetje po ustanovljenju rimskega mesta in pa po vladajočih konzulih in cesarjih. Kristjanom po vzhodnih straneh, posebno po Siriji in Palestini, je služilo letoštetje Selevkidov. Rimski papeži so še v četrtem, petem in tudi šestem stoletju po Kr. šteli leta po rimskih konzulih. Še leta 537. je ukazal cesar Justinijan, da naj se v vseh listinah navedejo leta vladanja dotičnega cesarja, imena konzulov in indikcija. Ker od leta 541. za nekaj časa niso v bizantinski državi več postavljali konzulov, pomagali so si pri letoštetju v naslednjih letih tako, da so šteli leta po zadnjem konzulu Baziliju.

Čimdalje bolj se je kazala potreba, da bi ustanovili za kristjane občeveljavno letoštetje. To se je tudi zgodilo v šestem stoletju. Rimski opat Dionysius Exiguus je 525. l. prvič štel leta po učlove-

čenju Kristovem (ab incarnatione Domini). Prvo leto njegovega letoštetja se je ujemalo s 754. letom po ustanovitvi rimskega mesta. Rojstvo Kristovo je postavil ta opat na 25. december. Naša naloga na tem mestu ni, da bi preiskovali, je li rečeni Dionysius popolnoma prav izračunil čas Kristovega rojstva ali ne. Letoštetje po Kristusu je posebno razširil Beda Venerabilis s svojim spisom, v katerem je pokazal, kdaj naj se praznuje Velika noč. Nekateri karolinški vladarji so prvi to letoštetje porabili v svojih listinah. Sčasoma se je rečeno letoštetje čimdalje bolj razširilo ter vsaj med kristjanskimi narodi izpodrinilo razna druga.

S tem pa še niso bile vse težave odstranjene, da so kristjani polagoma sprejeli letoštetje po Kristusu. Nastalo je vprašanje, kdaj je treba začeti leto. Ali naj bo prvi dan leta dne 1. marca, 25. marca, o Veliki noči, meseca septembra, 25. decembra, 1. januarja ali pa kateregakoli drugega dne v letu?

S 1. marcem so pričenjali leto stari Rimljani pred Julijem Cezarjem. Ta navada se je po nekaterih krajih dolgo časa ohranila ter je bila tu in tam še razširjena med kristjani petega stoletja.

V srednjem veku so kristjani po nekaterih krajih postavili kot začetek leta praznik čistega spočetja Marije Device dne 25. marca. Ta navada se je dolgo časa obdržala ter se po nekaterih deželah odpravila šele v preteklem stoletju. Na tem mestu naj tudi omenim, da so Florentinci in njih sosodje Pisanci v srednjem veku tudi začenjali leto s 25. marcem, vendar tako, da so bili Florentinci za 9 mesecev in 7 dni vedno pred našim sedanjim letoštetjem, Pisanci pa za 2 meseca in 25 dni za njim. Če sta bili v istem času spisani dve listini, ena v Pisi, druga v Florenci, sta imeli obe v datumu isti dan in mesec, a letnici sta bili različni.

Po nekod so v srednjem veku začenjali leto v velikonočnem času, ko je cerkev praznovala spomin na odrešenje sveta po Kristusu. Znano pa je, da so velikonočni prazniki premični in zato nič kaj pripravn, da bi se z njimi pričenjalo leto. Še večje pa so bile težave, ker so nekateri začenjali leto z velikim petkom, drugi z veliko soboto, tretji pa z velikonočno nedeljo.

V srednjem veku je bilo kaj navadno, da so šteli leta po indikcijah. Bizantinci so pričenjali novo indikcijo s 1. septembrom. Prvi dan Bedove indikcije je bil 24. september. Rimska indikcija, ki je bila v rabi v pisarnicah rimskih papežev, pa se je začejala v poznejših stoletjih srednjega veka s 25. decembrom ali pa s 1. januarjem. Ker so tudi leto po letoštetju Selevkidov pričenjali s septem-

brom, zato so bili marsikateri kristjani za to, da bi se tudi leto po krščanskem letoštetju začejalo meseca septembra.

Dolgo časa je trajala navada, da so kristjani večinoma začejali leto s 25. decembrom, kadar je cerkev obhajala praznik Kristovega rojstva. Razni papeži in cesarji srednjega veka, čeprav ne vsi, so se izrekli za 25. december, s katerim naj bi se leto pričejalo. Po marsikaterih pokrajinah se je ta navada ohranila do XVI. stoletja.

Ko je Julij Cezar popravil rimski koledar, je določil, da naj se leto prične s 1. januarjem. Tega dne so poganski Rimljani združevali začetek leta s posebnimi slovesnostmi. Krščanska cerkev ni marala za ta poganski praznik in zato ga je nadomestila z drugim ter začela rečenega dne obhajati spomin na obrezovanje Kristovo. Začetek leta je pa postavila za en teden nazaj na 25. december. Vendar se je stara navada, da so ljudje pričejali leto s 1. januarjem, ohranila po nekaterih krajih do srede XVI. stoletja. Šele papež Inocenc XII. je leta 1691. določil, da naj se povsod leto začne s 1. januarjem, kar se je tudi sprejelo po vsem krščanskem svetu.

* * *

Gospod profesor A. Šantel meni:

Kakor ob koncu sedemnajstega in osemnajstega, tako se tudi ob koncu devetnajstega stoletja mnogo razpravlja in prepira v družbah višjih in nižjih slojev radi vprašanja, se li ima smatrati kot prestop v novo stoletje začetek ali konec onega leta, ki se pismeno zaznamuje z novo stotično številko in dvema ničloma, v pričujočem slučaju torej leta 1900. Veliki večini izobražencev se pač to vprašanje zdi abotno, in večkrat sem slišal ta prepir primerjati onemu o oslovi senci. A vendar je med tema prepira precejšnja razlika. Vprašanja o pravici do oslove sence še do današnjega dne nihče ni rešil, dočim glede začetka novega stoletja večina ljudi kakega dvoma niti ne dopušča; in dočim sta se o prvem predmetu prepirala le dva čisto neimenitna človeka, sta posegla v drugo vprašanje celo nemški cesar in zvezni svet. Da bi bil papež se izrekel za začetek novega stoletja ob začetku tekočega leta, je najbrže pomota, izvirajoča iz dejstva, da vsako zadnje leto v stoletju (t. i. sekularno leto) se v katoliški cerkvi obhaja kot sveto leto, katero papež otvori s posebnimi velikimi obredi, kar se je baš letos med starim in novim letom zgodilo.

Je li komu kaj na tem ležeče, da se tekoče leto k prošlemu ali bodočemu stoletju prišteva, mi ni znano. Če bi komu v tekočem

letu se viteštvo ali baronstvo podelilo, temu bi morda bolj ugajalo, da bi mogel kmalu reči, da je njegovo plemstvo še od prejšnjega stoletja; če pa si mislimo deklico v tekočem letu porojeno, kateri kruta usoda pozneje dodeli vedno samištvo, tej spet ne bi ugajalo, če bi jo ljudje imenovali starino iz prejšnjega stoletja.

Naši čitatelji so pač, kakor ne dvomim, glede tega vprašanja na čistem; saj se leta ne štejejo drugače kakor n. pr. krajcarji in goldinarji; kakor s prvim krajcarjem nad 99 goldinarji stotak še ni poln, tako tudi prvi dan po 99em letu ne more biti že stoletje izpolnjeno. A baš radi take jasnosti nastaja radovednost, kakšne razloge da nasprotniki tega nazora navajajo.

Naivni ljudje imajo tudi naivne razloge. »Ker nastopi v pisanim letnem številu nova stotina, nastopilo je novo stoletje«. Ta razlog je zakrivil arabski sistem številopisja. Ko bi pisali še vedno z rimskimi številkami, bi take zmote ne bilo. Rimska števila imajo namreč za sklepno število vsake dekadne enote ravno tako posebno pismeno znamenje kakor jezik posebno besedo: deset = X, sto = C, tisoč = M i. t. d. Po arabskem številopisju pa se znak takih števil sestavlja iz enojke in ene ali več ničel, tako da nova številka že za eno enoto prej nastopi, nego se začne nova dekadna skupina. — »Pred številko 1 se nahaja številka 0; s to vred je devetica že deseta številka, in z 99im letom je torej stoletje preteklo«. A tu ne gre za množino števil, ampak let; leta z ničlo zaznamovanega pa ni bilo, kajti ničla ne znači daljice, ampak mejno točko med dvema daljicama, in glede časomerstva ne znači posebnega celega leta, ampak trenotek, ki je obenem konec leta — 1 in + 1.

Tukaj pa moram opomniti, da sem, brskaje po knjigah, naletel na trditev, da astronomi res leto pred prvim po Kr. z ničlo zaznamujejo in leta poprej z negativnimi števili — 1, — 2 itd., tako da se njih števila let pred Kr. od zgodovinskih vedno za eno enoto razločujejo. Razlogi astronomov, žal, niso bili navedeni; rad bi jih izvedel, kajti ta trditev me je presenetila; saj nasprotuje tako štetje matematičnemu pojmu ničle.

Resnejšega pomena je ta ugovor proti navadnemu nazoru o začetku novega stoletja, da oni trenotek, v katerem se v naših številih stoletje končuje, ni zares sto let po Kr. rojstvu, ker se začetek prvega leta ne zlaga s Kristovim rojstvom.

Štetje let od Kristovega rojstva, kakor naravno, ni moglo priti v navado prej, nego je krščanska vera postala državna religija v najimunitnejših državah, v rimski in frankovski. V resnici je šele

okoli leta 530. sprožil rimski opat Dionizij, po samosvojem ponižnem pridevku Exiguus imenovan, misel, da bi se naj leta štela od Kr. rojstva. Lahko je umljivo, da taka novotarija ni takoj prodrla v vse stanove in kraje; več stoletij je preteklo, predno se je v krščanskih deželah udomačila, in da ni Karel Veliki je uradno vpeljal, bi morda še stoletja bilo preteklo brez nje. Isti Dionizij je tudi načrtal pravilo za določevanje vsakoletne Velike noči; s tem je prodril lahko in hitro, ker je to bila znotranja cerkvena zadeva. Dionizij pa svojega letoštetja ni imenoval »od Kr. rojstva«, ampak »ab incarnatione Domini« t. j. od one dogodbe, ko je »beseda meso postala«, torej od Marijinega oznanjenja, in šele veliko pozneje se je začelo pisati »a natiuitate domini«. Ker pa katoliška cerkev obhaja Marijino oznanjenje dne 25. marca, je ta praznik veliko bližje začetku nego koncu leta; Dionizij je torej začetek prvega leta postavil na novega leta dan, dočim se je Kristus porodil šele tik konca tega leta. Glede na sedaj navadni izraz »po Kr. rojstvu« so torej naša letna števila za eno enoto napačna. A to bi le govorilo za to, da naj obhajamo začetek novega stoletja še za eno leto pozneje, ne pa poprej.

Ker moderno znanstvo pa nima do proizvodov starih časov posebnega zaupanja, dokler lastna preiskavanja njih resničnosti niso potrdila, spravlil se je pruski astronom in kronolog Christian Ludwig Ideler na preiskovanje pravega časa Kr. rojstva. V svojem delu: *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*, Berlin 1831, dokazuje jako natančno iz podatkov evangelija in drugih virov, da je Dionizij prvo leto vsaj pet, najbrže pa sedem let prepozno postavil. Dobro se še spominjam, da sem v svoji Pützovi zgodovini kot drugošolec v kronološkem pregledu na koncu knjige čital: »Im Jahre 5(?) v. Chr. Christus geboren«. To je izvestno bilo vzeto iz Idelerjeve knjige. — Leta 1869. je izdal starinoslovec Aug. Wilh. Zumpt v Berlinu knjigo: »Das Geburtsjahr Christi«, ki je 1875. leta izšla v drugi izdaji, v kateri pride pisatelj prav do istega zaključka kakor Ideler. V letih 1880. in 1883. pa je jezuit Riess izdal dve knjigi pod istim naslovom kakor Zumpt, v katerih se krepko poteguje za letna števila, kakor so, torej za Dionizijev račun. Sodnika, kateri bo to preporno stvar končno dognal, torej svet še čaka.

Ako bi se neovrgljivo dognalo, da so naša letna števila nepravda, potem bi se morda dala opravičiti agitacija za popravo tega pogreška; drugo vprašanje je, ali bi se dala taka poprava zlahka izvesti. A kdor se vdaja letoštetju, kakršno je v navadi, ta tudi

priznava oni začetek novega stoletja, kateri se edino ujema z matematičnimi pojmi.

* * *

Gospod dr. Ivan Žmavc je teh-le misli:

Vprašanje, se li začenja XX. stoletje z letom 1900. ali 1901., znanstvenikov peči ne more, ker vedo, da se ne začenja niti z 1900. niti 1901. Krščanska era — in le o tej je govor s stavljenim vprašanjem — je, kakor je obče znano, napačna. Rimski opat Dionysius Exiguus, od kojega datuje ta era, se je v svojih računih zmotil, čemur se pri tedanjem staniu vede ni čuditi: Krist se je faktično rodil 4—6 let pred »Kristusovim rojstvom«, s katerim mi štejemo; še dandanes pa pravi čas tega rojstva ni dognan.

Oziraje se na temeljno historično napako, stavljamo ono vprašanje — ki kot takšno nima z astronomično vedo čisto nič skupnega — že z dosti manjšo napetostjo. Odločilno je sedaj vprašanje, je li broj 10 konec prve ali pa začetek druge dekade. Pravi odgovor je menda (pisec tega ni tu strokovnjak) ta, da se z 10 konča prva in šele z 11 začenja druga dekada; seveda za navadno oko, ki pazi bolj na črko in cifro kakor na zmisel, se zdi 10 začetek nove vrste; ali razumu je prva dekada dovršena stoprav z 10 — ergo, kratko rečeno, tudi XIX. stoletje dovršeno in končano stoprav z letom 1900., in novo, XX. stoletje, se začenja potem v letu 1901.

Takovega mnenja so učenjaki i v Nemčiji, akoravno je tu cesar stopil na stran širjega občinstva.

* * *

Gospod dr. Tade Smičiklas, profesor zgodovine na zagrebškem vsučilišču, nam piše:

Mnogo poštovani gospodine!

Evo Vam kratka odgovora. Historijski se uvijek uzimalo, da počimlje novi vijek sa dviju nulla. Matematiki to ne stoji, jer se sto prvih godina od prošloga vijeka nije dovršilo. Vi si izaberete, što hoćete.

* * *

Gospod Peter pl. Radics pa nam je poslal nastopno zanimivo zgodovinsko črtico o tem vprašanju:

Gotovo bo zanimalo č. čitatelje »Ljublj. Zvona« zvedeti, kako so mislili odlični možje slovenskega naroda o tem vprašanju, o katerem se ljudje tudi sedaj nemalo pričkajo.

Da to pokažem, navedem mnenje dveh učenih naših rojakov in deželanov, in to mnenje učenega matematika Vege in pa našega narodnega pesnika in zgodovinarja Vodnika.

Poslušajmo najprej Jurja barona Vego!

Juri Vega je objavil l. 1801. v neki knjigi, ki jo je spisal eden njegovih prijateljev pod zaglavjem: »Navodilo o časuslovlju« svoje opombe in dodatke k temu našemu vprašanju. V tej knjigi razlaga Vega, kaj je pravzaprav sekularno leto; Vega pravi, da se začenja novo stoletje vselej s prvim letom po letnici z dvema ničloma.

Vega piše: Sekularna leta imenujemo tista leta, ki se, izraženo v številkah, vselej končavajo z dvema ničloma in ki vsakokrat sklepajo stoletje. Sedaj tekoče stoletje 1800 našega štetja je sekularno leto in to poslednje 18., ne pa prvo 19. stoletje!

18. stoletje se končava l. 1800. 31. decembra o polnoči. In 19. stoletje se začenja, ko je odbila ura polnoči 31. decembra 1800.

Ker štejemo namreč tekoča leta, še predno so pretekla, počenši s 1., zato vsebuje 1. desetletje leta 1, 2, 3 do 10 in se izpolnjuje šele s preteklim 10. letom. Drugo desetletje obstoji iz let: 11, 12, 13 do 20; tretje iz 21, 22, 23 do 30 . . . torej obstoji 10. desetletje iz let 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99 in 100. Drugo stoletje se pričinja torej z letom 101 in se končava z letom 200. — Ako torej na podlagi Vegovih matematičnih zaključkov sklepamo dalje, pridemo do tega, da se začenja XX. stoletje z letom 1901. in se končava z letom 2000. —

Poslušajmo sedaj Vodnika!

Vodnik začenja 2. štev. svojih »Ljubljanskih Noviz« z letom 1800. (v soboto 11. januarja) s kratkim ozirom na preteklo leto 1799., ki se v izvorniku tako glasi:

»Oserk na pretezheno leto 1799.

Lepo pergodke nam kashejo samerki pretezhena leta. Tolkein lepih del inu drage vmetnosti, tolkein fhtečila hvale vrednih vojfhakov! tolkein zhlovehke lubesni posebnih inu dobrih deshela fe fpremina inu fvitli is sagreba stariga leta!

Med timi fto letami nobeno leto tolkein gosto sadrugim voihakov nelhteje ko ker ta kir je pretčkel, pa tudi nobeno leto fe rafpartena inu nerafpartena lubesen deshelá ni tako natanko ifkasala koker v' sadnimv«.

Nastane seveda vprašanje, kako je tolmačiti Vodnikov stavek: »Med timi sto letami«? Jaz mislim, da se ta stavek ne nanaša na število 1799. imenovano v »ozerku«, ampak na število 1800 izdanja »Ljubljanskih Novic«. Zakaj, človek, ki piše 11. januarja 1800 »ozerek« za l. 1799., se je poglobil pač v duhu kot pisec, ne pa tudi po obliki v l. 1799. —

Ako pa obračamo stavek: »Med timi sto letami« na l. 1800. — kar smo opravičeni domnevati —, potem uvidimo, da stoji tudi Vodnik, kar se tiče vprašanja o začetku novega stoletja, na istem stališču kakor Vega. Tudi Vodnik računa začetek 19. stoletja s številko 1 po dveh ničlah (1800). —

Tudi l. 1840. v Gradcu natisnjena in izdana »stoletna pratika«, ki sega od l. 1801. do 1901., se imenuje po pravici »pratika devetnajstiga stoletja«. —

Dostavljam, da je oficialna »Wiener Zeitung« istega mnenja.

Tudi »Wiener Zeitung« se ozira dne 1. januarja l. 1800. kakor naš Vodnik na preteklo leto 1799. »Wiener Weitung« piše:

»Kein Jahr dieses noch laufenden Jahrhunderts« war an schnell aufeinander folgenden Heldenthaten so reich als das verflossene . . . « in dalje:

»Sieht man nun die Thaten des vergangenen Jahres als Vorbereitung zu den Begebenheiten des gegenwärtigen letzten Jahres (1800) dieses Jahrhunderts (18. Jahrhunderts) so lässt sich hoffen« itd.

Summa summarum: Vega, Vodnik in tudi uradna »Wiener Zeitung« pravijo, da se začenja novo stoletje vsakikrat s prvim letom, torej se začenja XX. stoletje po nazorih teh avtoritet šele leta 1901. . . .

O kugi.

Spisal dr. Ivan Robida.¹⁾

Kdor bi bil pred dvema letoma po Ljubljani povpraševal kaj po kugi, ne bi bil med prebivalstvom dosti več izvedel o njej, kakor da je huđa bolezen, za katero so ljudje v starih časih umirali na stotine, in da je nekdanj hodiša nesrečna svoja pota tudi po naši zemlji. In mnogo bi jih bilo, ki ne bi vedeli niti tega in ki so do laniškega leta poznali ime kuge samo — iz litanij in drugih molitev, katere je ohranila do današnjega dne cerkev kot trajen spomenik nekdanje zbežanosti, razčvopenosti in bede človeške.

Lani pa je prišel z Dunaja glas, da se je ta kruta morilka nenadoma pojavila v srcu monarhije, v prestolici cesarski na Dunaju. Kakor blisk se je širila vzburljiva vest križem države, križem Evrope. Navzlic vsemu prizadevanju merodajnih krogov, da se nesrečni novice čimbolj pot omeji in peza vsebine njene navidezno olajša — je prebledelo marsikako rdeče lice, in se strahu zavzelo marsikako oko, in to ne le na Dunaju, ampak tudi na Kranjskem. Obupni glas: črna smrt! — ni izgubil po preteku dobrega pol stoletja nič svoje naravnost uničevalno vplivajoče sile — nastalo je mahoma črez noč, dejai bi, nekako isto duševno razpoloženje, kakor ga občutimo vselej, sluteč svojo onemoglost, zavisnost in ničevost.

Ker mislim pozneje izpregovoriti nekoliko obširneje o nastopa bolezni v preteklih stoletjih, naj preidem takoj na zdravstvena vprašanja in znanstveno naziranje o kugi.

*

Kugo smatramo dandanes za bolezen, ki jo provzročajo specifični bacili in ki je jako jako nalezljiva. Pojavlja se epidemično ter se navadno vsled svoje izredne okužljivosti jako hitro širi, ugonabljajoč 70—90% vseh svojih žrtev. Sama ob sebi ni nastala v Evropi nikdar nobena kuga. Vsaka epidemija, in naj je bila še tako razširjena in smrtonosna, je bila k nam zanesena, in sicer posredno ali neposredno iz Azije. Učenjaki, ki so se čosti pečali o pravi domovini te bolezni, so dognali, da nastopa južno na meji med Nubijo in gorenjim Egiptom, zapadno do Tunisa, Madeire in Teneriffa, vzhodno preko cele širine azijske, na severu pa do Kaspijskega

¹⁾ Govoril v »Mestnem domu« ljubljanskem letos ordinarij deželne blaznice na Studencu.

morja jako navadno. Endemično, rekli bi doma, tako da nikdar popolnoma ne ugasne, pa je na obeh straneh Evfrata, na Bagdadskih višinah in deloma v Indiji.

Delitsch, Rawlinson in Wetzstein naravnost uče, da je pravo gnezdo kuge vprav iskati v onih krajih, kamor postavljajo biblijski historiki — svoj eden. V splošnem so preiskave dognale, da kuga ne prinaša niti posebno visoke, niti ne posebno nizke topline: $+20^{\circ}$ R in -10° R so primeroma meje njenega razširjanja. Tako se ni kuga tudi nikdar še pojavila v ekvatorialnih krajih, kakor je tudi navadno v hudih zimah prekinila zločesto svojo pot.

Ker je bolezen možno zanesti v neokužen kraj, je tudi nalezljiva. Sedaj seveda sili vprašanje na jezik, kako, po kakih potih in sredstvih se prenese kal bolezni iz kraja v kraj, od človeka do človeka.

Prvemu vprašanju ne bo težek odgovor. Izkušnje o prejšnjih epidemijah kakor tudi sedanjega stoletja so pokazale nebrojnokrat, da so kupci, ladje, blago in obleka zanesle bolezen v popolnoma zdrave kraje. Predno pa odgovorimo na drugo vprašanje, kako zaneso kugo od človeka na človeka, moramo poseči nekoliko v neko pomožno stroko medicine — v bakterijologijo.

Raziskavanja so dognala, da je pravega vzroka kugi kakor drugim infektivnim boleznim iskati v najnižje razvitih rastlinskih organizmih, v bakterijah. Le-te se plodijo, ako so jim ugodni in prospesni življenjski odnošaji, jako, da, neizmerno hitro. Nekatere bakterije so same na sebi strupene, pri drugih so samo njih razpadni ali snovnopretvorni produkti otrovni in provzročajo bolezni.

Skoro vsaka nam znanih nalezljivih bolezni ima svoj poseben mikroorganizem, takisto kuga. Od drugih sorodnikov-bacil odločil in kot provzročevalca kuge ga je spoznal prvi japonski prof. Kitasato na univerzi v Tokiu in drugi skoro isti čas dr. Yersin v Pasteurjevem zavodu v Parizu.

Po obliki se ne loči kužni bacil dosti od svojih sodrugov; značilna je samo njegova umetna plodina (kultura) in njegova premožnica v krvi in organih okuženega telesa. Ker se jako hitro in brezštevno plodi, in ker so njegove razpadline tako otrovne, odtod izhaja tudi velika nevarnost tega bacila.

Kakor sem že omenil, pa ne pretrpi kužni bacil dosti premenjav v toploti; takisto je jako občutljiv do najnavadnejših desinfekcijskih sredstev; karbol, lizol, sublimat ga umore hitro in popolnoma. Kjer pa mu prijata temperatura in vlaga, ondi raste čudovito hitro. V

krajih svoje prave domovine ne izgine pač nikdar popolnoma iz tal in zemlje; ondi okuži pred vsem miši in podgane. Te pa ga zaneso zlasti ob povodnjih v človeške naselbine in jih okužijo. Poleg tega trde nekateri, da muhe, žužki, bolhe itd. zaneso, ne da bi same obolele, kal bolezní na človeka; to je povsem umljivo, ako premislímo, da sedajo te živali čestokrat na najostudnejšo mrhovino, ki je poginila za kugo. Nesnažnost, prenapolnjena bivališča, nedostatek vsake kulture in zdravstvenih naredb, revščina, lakota itd. še bolj razširjajo bolezen.

Poleg tega naležeš pa tudi kugo naravnost od bolnika, bodisi da sope vate ali da se te dotakne. Posušeni pljunci, ki jih veter razprši kot prah po vzduhu, in katere ljudje vdihavajo, niso manj nevarni nego majhne, neopazene ranice na koži, skozi katere najdejo bacili svojo pot v telo. Jasno je, da tiči smrtno seme tudi še po drugod, na perilu, obleki, orodju; posebno rado in trdovratno se naseli v kožuhovini, volni, živalskih kožah, baržunu in perju.

Prva dva dni bolezní bacili niso še toliko okužljivi za okolico bolnikovo kakor pa pozneje. Čas, ki preteče med infekcijo in prvim pojavom okuženja, t. j. tako imenovana inkubacija, znaša primerno teden dni.

Klinično ločimo bezgavičasto in pljučno kugo. Poslednja je redkejša, zato pa pač izključno smrtna. Ljudje umirajo za njo 3. ali 4. dan; umrje jih 75—90 odstotkov vseh obolelih.

Navadno se prične bolezen tako, da se čutijo bolniki jako oslabele. Bljuvanje, glavobol, poparjenost in zavest o preteči hudi, smrtni bolezní so navadni znaki o početku. Nekateri opazovalci opozarjajo posebno na to, da žive bolniki v največjem strahu pred smrtjo, da tožijo, kako jih duši in jim srce drhti in trepeče. Jezik je belo prevlečen, kakor bi ga namazal z apnom; žila bije slabotno, često prestanejo njeni udarci, in nesrečnika stresa huda mrzlica. Tudi se napravijo na raznih krajih telesa n. pr. pod pazduho bezgavke, ki močno zateko, nekatere splahnejo, druge pa se zagnoje, tako da dobi koža nad tvori gnusno barvane lise. Poleg teh lis pa provzročijo še brezštevilni krvni podplutki razne temnordeče in modre maroge, ki se vedno prikazujejo pri težkih slučajih in so za bolnike jako slabo znamenje. Pri pljučni kugi se pojavi tudi bljuvanje in bruhanje krvi, mučen kašelj in težko dihanje. Pot bolnikov je slezast, lepljiv in smrdi neznosno. Profuzne diareje in vnetje ledic popolnjujejo navadno smrtne slučaje. V zadnjih trenutkih se pojavijo včasih krči, ali pa onemore bolnik v kratkem času tako močno, da ga objame omotica in ga ne ostavi več pred smrtjo.

Sekcija ne kaže sama na sebi posebno značilnih izprememb na mrliču. Najbolj znamenite so brezštevilne otekle in zagnojene bezgavke tudi v prsni in trebušni votlini, krvni iztoki in podplutki v vseh sleznicah in organih. Srce je razširjeno in prenapolnjeno s črno strjeno krvjo, želodec in čreva so napihnjena s smrdljivimi plini in krvjo. Koža na mrličih je pogosto še bolj marogasta, s temnomodrimi lisami pokrita, zlasti v obrazu in na vratu, nego v življenju. Vprav vsled te prikazni je nadelo pač ljudstvo boleznimi ime črne smrti.

Strokovnjaku, ki primerja pojave kuge na človeškem telesu z drugimi podobnimi boleznimi, ne bo težkoče delalo, da smatra kugo kot jako hudo septikopijemijo, provzročeno po posebnem mikroorganizmu, ali kakor bi rekli po domače, kot naglo in smrtnonevarno okuženje in otrovanje krvi in telesnih sokov vsled preplavljenja organizma z nebrojnimi bacili. In v resnici najdemo pri kugi vse znake septike; samo nekateri so še posebno značilno razviti in nastopajo z eminentno uničevalno silo. Tudi v mrličih, ki so umrli za navadnim otrovanjem krvi po infekcijah, najdemo v težkih slučajih malodane vse znake kakor pri razparanju kužnih teles. A to, kar loči kužno septikopijemijo od drugih, je vprav — njen specifični mikroorganizem, kužni bacil. To seveda dožene edino le mikroskop, umetno precepljenje na živali in umetna razplodba.

Kako težka je diagnoza posameznih slučajev, zlasti ondi, kjer nihče ne misli na bolezen, mi verjame potemtakem vsakdo rad. Pa tudi zgodovina nas uči, kako strašno so se maščevale prvotne napačne diagnoze. Tako se je n. pr. počela kuga v Benetkah l. 1576., kamor je tedanja vlada poklicala profesorja na vseučilišču v Padovi: Mercurialis in Capivaccija. Ta dva sta se v svojem izveščju izrekla, da je bolezen samo »huda mrzlica« (erant fortasse initia quaedam pestis, sed non erat pestis). In tej zmoti je padlo še isto leto 70.000 ljudi kot žrtev. Nasprotno je pa konec istega leta Massaria v Vicenci spoznal kugo kot tako in tako omejil umrljivost na samo 2000 oseb.

Nič manj žalostne posledice je imela tudi diagnostična zmota zdravnika Rinderja v Moskvi l. 1771. Tudi ta ni kuge spoznal — vlada ni vsled tega ničesar storila, in umrlo je v kratkem nad 53.000 oseb za to boleznijo.

Pomisliti je pa tudi treba, kako se je v onih časih resnico govorečim zdravnikom godilo. Ko sta Francesco Graziolo in Camillo Giordani l. 1630. v Veroni ondi nastalo bolezen označila kot kugo, ju je dal tedanji kralj vreči v temnico. Kake posledice je imelo to

pri ostalih zdravnikih, je razvidno iz slučaja samega. — L. 1720. je ljudstvo insultiralo v Marseilli očitno zdravnike na ulicah ter jim očitalo, da nalašč raznašajo take vznemirjajoče vesti, da bi se oboogatili. — Ko so l. 1743. v Messini peli »Te deum« v cerkvi, češ, da je kuga prestala, in je neki zdravnik javil zopetne slučaje, ni bilo mnogo do tega, da ga ni razdraženo ljudstvo raztrgalo. In da izpregovorim še enkrat o kugi v Moskvi l. 1771. — tedaj je bil omenjenemu Rinderju nasprotnik Oräus, ki je kugo spoznal, in to tudi očitno proglašal. A kaj je želel za to? Javno, na cestah in v družbi so ga psovali in ga imenovali sleparja in goljufal!

Iz navedenih podatkov je dovolj razvidno, kako težko stališče so imeli zdravniki od nekdanj napram kugi, tembolj, ko ni bil znan nikak pripomoček, nikako lečilo proti tej brezobzirni morilki. Žal, da tudi danes še nimamo popolnoma zanesljivih sredstev proti usodepolni bolezni. Vendar se nadejamo, da se nam to v kratkem času posreči. Prvo zdravilo je higijena in profilaksa. Snažna mesta, trgi, vasi, dobra kanalizacija, zračna in posušena stanovanja, dobra hrana in primerna obleka so prvi zdravstveni pogoj in najboljše varstvo zoper katerokoli bolezen.

Ako takoj osamimo bolnike, ne širi se kuga naprej med ljudstvom; to najboljše dokazujejo izkušnje pri karantenah. Tudi popolna izolacija zdravih ljudi prepreči naseljenje kuge, kakor dokazuje slučaj v sirotišnici v Moskvi l. 1770., v kateri so vsi njeni stanovniki, strogo zaprti v poslopju, ostali popolnoma zdravi, dasi je bilo okuženo celo mesto.

Paziti je torej pred vsem na to, da se bolezen ne zavleče iz tujine, da jo zdravniki takoj kot tako spoznajo, da se po potrebi takoj izolira in uniči vsako blago, po katerem je misliti, da bi se zanesla kuga.

Lastni zemlji je porok zdravja uspešna, stroga karantena; na mejah naj sumni potniki ostajajo po 2 do 3 tedne, te pa naj zdravniki pregledavajo in opazujejo. Blago, prtljaga, zlasti obleka, kožuhovina i. t. d. naj se najstrože razkužujejo, oziroma po potrebi požgo.

Zdravniška dolžnost pa je, seči po mikroskopu in delati v bakteriološkem laboratoriju. — Nikjer ne veljajo vse zdravstvene naredbе bolj nego pri kugi; saj je vendar samo po sebi umevno, da tako huda bolezen slab organizem in to še v vsestransko nedovoljnih odnošajih mnogo preje napade in uniči, nego pa polnomočno, krepko telo v zdravi okolici. Dokazati pa se da to tudi z naravnost bakteriološkega stališča. Kakor uči veda, treba je vedno dovolj moč-

nega okuženja, t. j. zadostne količine mikroorganizmov, da se počne bolezen v človeku. Ta množica glivic, katera preide prvotno v kri, je pri različnih bacilih različna. Naravno je torej, da samo eden bacil ob navadnih pogojih ne more zbuditi bolezni. Stvar je namreč taka. Naša kri sestoji oblikoslovno iz krvne sokrvice in krvnikov, t. j. mikroskopično majhnih telesc, katera plavajo v krvni tekočini. Krvniki pa so zopet dvojne vrste: rdeči in beli. Ti zadnji nas zanimajo. Imajo pa podobo krogle, vendar to svojo obliko po potrebi izpreminjajo: raztezajo se in krčijo, razpošiljajo vejice in jih potezajo zopet nase — naj se oprostí trivialna primera — tako nekako kakor polž roge. In kadar taka vejica, taka ročica naleti na posamezen bakterij ali bacil, se ga oklene s svojim rožičkom, le-tega skrči in bacil zavije v svojo substanco ter ga ugonobi. Seveda se ne vrši to požiranje in uničevanje brez konca in kraja — beli krvniki store vse, kar je v njih moči. Ako pa je invazija bacil premočna, ne morejo jim zapirati poti popisana telesca več; glivice se plode brezštevilo, preplavijo kri z milijoni svojega zaroda; to se pokaže s tem, da človek oboli.

Povedali smo že, da so nekatere bakterije same na sebi strupene, pri drugih pa samo njih razpadline, pretvornine, pri nekaterih pač oboje. Potemtakem so okužljive bolezni, kratko rečeno, otrovanja! Vprašalo bi se pa, kako to, da ne umre pod enakimi pogoji vsakdo, ki se inficira. Poleg postranosti, katerih ni časa in kraja tukaj razpravljati, si mislimo ta proces tako, da v krvi nastanejo vsled ostrupljenja snovi, katere imajo z ozirom na organizem strupu vprav nasprotno lastnosti, to je, da ga nekako paralizujejo, njegovo škodljivost zmanjšujejo, oziroma popolnoma uničujejo. Te snovi so torej nekaki protistrupi — antitoksini, kakor jih imenujemo s tujim imenom.

Na podlagi teh nazorov so pričeli Pasteur v Parizu in drugi učenjaki vcepljevati živalim gotove množice bacilov. Organizem se privadi lahko majhnim količinam, in sicer tako, da jih lahko podvojimo, da, podesetimo, ne da bi to škodovalo organizmu. Saj vemo, da je najhujši tobakar pričel na dan z eno cigareto, najslabši žganjar s požirkom vina! V tisti meri pa, kakor telo dobiva vase bacile, ustvarja tudi lek samemu sebi — to je antitoksine, tako da je končno vsa kri prepravljena z antitoksini.

(Konec prihodnjič.)

Utrinki.

Spisal Jos. Kostanjevec.

I.

Začetek ali konec?

Nkega poletnega popoldne je hodil sodni adjunkt Julij Grahek nenavadno nemirno po svoji sobi v prvem nadstropju visoke trške hiše. Poietna okna so bila zaklopljena, in dolgi temni zastori so bili speti po sredi. Le posamezen solnčni žarek je semtertja prodril skozi drobno luknjico med zeleno pobarvanimi lopaticami mimo zastorov v tenki, prašni in ravni črti v ta sornrak.

Brisal si je adjunkt čelo in vrat, potegnil z robcem tuintam celo po prsih, med prste ra rokah, po dlaneh. Od povsod je silila voda! Na mizi je ležala njegova obleka.

Adjunkt pa je stopal po sobi s kratkimi, trdimi koraki in povešeno glavo.

Črez dolgo se je ustavil pred posteljo, potegnil izpod nje podolgovato škatljo, pobrisal z brisačo nakopičeri prah na njenem pokrovu, obrnil je nekolikokrat v rokah, da bi se prepričal, ali bode še za rabo, a nato jo je postavil na mizo.

Kakor bi ga bilo utrudilo to delo, je nato nekoliko postal, naslonil komočka na konec mize ter strmcl predse. Zdraviši se, je potegnil z desnico preko oči, prijel srajco ter jo položil v škatljo na dno počasi in svečano. Nato je zavil ovratnike, manšete, kravato in rokavice v mehke rdeč papir, prijel in pregnil blače in telovnik ter potisnil vse na vrh srajce. Največ si je dal opraviti s frakom, kateri se mu nikakor ni hotel zviti povoljno. Poskusil je z njim na najraznovrstnejše načine, a šete črez dolgo se mu je posrečilo za silo. Slabno ga je gladil, pokladaje ga vrh droge obleke . . .

Še ni dobro dekončal tega svojega dela, ko nekdo potrka.

»Ah, ali si že tukaj?» vzklikne adjunkt, ko je vstopil prišlec.

»Dragi moj, jaz sem vedno točen, saj me poznaš! . . . Zdaj je štiri. Ob šestih gre vlak, nimava torej Bog vedi koliko časa. — Ali, moj Bog, kakšna vročina! Kaj te je vrag obsedel, da se ženiš ob takim času!? Tif . . .»

In prhal in sopol je došlec, advokatarski koncipijent dr. Bežidar Penko, kakor tovorni vlak. Odpel si je ovratnik, da se je pokazal

debeli, nekoliko nizki njegov vrat, in vrgel se je na divan, da je zaškripal pod njim. Desno nogo je iztegnil po divanu, a leva mu je visela sključena navzdol.

»Ah krasno!« je zopet izpregovoril zevaje. »Tako bi človek ležal vsako popoldne tja do večera. Potem pa bi v hladu stopical za onimi drobnimi goskami trškimi, ki se navadno izprehajajo proti kolodvoru. Ah, med njimi je vendar še katera, da bi jo človek pogledal z veseljem! — Oh, da bi bil kapitalist, rentier, makari — kmet s petsto tisočaki! Hm! — Tako pa sedim v taki vročini v oni — toda pustimo to!«

»Tako, to bi bilo končano,« je dejal adjunkt počasi in skoro slovesno, ko je ležala škatlja povezana pred njim.

»A propos! Pozabil sem bil skoro tebe v svoji sreči,« se zasmeje koncipijent. —

Ta ga pa skoro ni poslušal. Malomarno si je vil cigareto ter jo potem potisnil v drobno, svetlo cev iz morske pene. Vtaknil jo je z dvema prstoma med ustnice ter prižgal.

Stopil je k omari ter potegnil iz nje dolgo in ozko buteljko.

Postavil je na mizo dve podolgovati, svetlo-zeleni kupici, odmašil buteljko in nalil.

Peneča se tekočina je zašumela v čašah, zaiskrila se, zaduhtela.

»Ah!« je vzkliknil koncipijent.

»Vidiš, kako je skrbna prihodnja moja! Šest takih mi je poslala k rojstnemu dnevu, ki je bil predvčerajšnjim,« je razjasnjeval adjunkt ter leno omahnil v bližnji naslanjač.

»Oh, kaka pozornost!« je vzdihnil koncipijent.

Trčila sta.

Koncipijent se je polagoma sklonil kvišku, držal kupico med nalcem in kazalcem, odprl ustnice, ki so mu želino vztrepetale, nagnil nanje penečo čašo počasi, prav počasi, in srkal je skrbno in z vidno slastjo kapljo za kapljo.

Ko je odložil kozarec, je dlesknil z jezikom, pogladil si dolge rumene brke, pogledal po steklenici ter vzdihnil:

»Kaj takega pa že dolgo ne! — Toči, prijatelj, toči! — Bogme, tvoja gospica nevesta je vredna zlata! Moje odkritosrčno spoštovanje ji ostane večno!«

Adjunkt pa je natakal.

In pila sta.

»Kje pa imaš svojo obleko?« vpraša adjunkt.

»To sem poslal že včeraj naprej po pošti do sestrične. Kdo bi vse vlačil s sabo! Še palica mi je odveč v tej vročini. Torej, vnovič na zdravje njeno in tvoje! — Kdaj pa bo pravzaprav ona ceremonija in kje?«

»Jutri ob enajstih v cerkvi kapucinski. — Toda pustiva to, pomeniva se še lahko po poti,« odgovori adjunkt nekam resno.

Adjunkt je bil danes povabil svojega sošolca koncipijenta, da ga spremi v G., kjer mu bode jutri priča pri poroki.

Koncipijent bi bil rad kaj natančnega zvedel o prijateljevi nevesti, mučila ga je vprav ženska radovednost. Toda adjunkt je bil v tej zadevi silno nezaupen in redkobeseden. Posebno danes se je videl koncipijentu tako resen, razmišljen in nedostopen, da se ga ni upal nadlegovati z vprašanji . . .

Druga steklenica se je nagibala h koncu, ko je bilo slišati, da je pridrdral pred hišo voz. Prijatelja sta se odpravila in molče stopala po stopnicah . . .

V veži je stala poleg stopnic drobna, srednjevelika deklica, bledikastega, podolgovatega obraza in kakor oglje črnih las ter globokih, temnih, zelenkasto se bleščečih oči.

Bila je hčerka hišnega gospodarja.

Z desnico se je držala ob leseni držaj, ki je oklepal stopnice, a levica ji je igrala z belim, načičkanim predpasnikom. Videti je bilo, kakor bi čakala nalašč.

Ko je začula stopinje blizu sebe, je vztrepetala ter privzdignila glavo. Njeno oko se je vlažno zasvetlikalo ter vprašujoče zrla v adjunkta.

Ko je pa ta hitel mimo nje, je izpregovorila:

»Bog vam daj srečo, gospod adjunkt... vam in... in... vaši...«

Dalje ni mogla. Grlo se ji je hipoma stisnilo, in iz njega se je izvil samo neki hlipajoč glas.

»Že dobro, Anica, že dobro. Hvala lepa,« je siknil adjunkt skoro nerazumno ter hitel proti vozu.

Ali tam s sedeža se je nehote še moral ozreti v vežo.

Anica je stala še vedno na prejšnjem prostoru ter otožno zrla na voz.

V tem hipu sta potegnili konja.

Koncipijent je čudoma pogledal adjunkta ter dejal:

»Čedno dekletce to!«

»Ah, budalost . . . kmečka gos!«

* * *

Častita bralka — ali je to začetek ali konec romana?

II.

Prijateljeva povest.

Danes sem se izprehajal po dolgem kostanjevem drevoredu v M. Zamišljen sem gledal v tla in niti zapazil nisem, da se mi nekdo približuje. Šele, ko mi je zastavil pot, sem privzdignil glavo ter zagledal svojega prijatelja Ivana, katerega nisem videl že dobra štiri leta.

»Na, ta slučaj! Odkod pa prihajaš?« me vpraša po prvem pozdravu.

»Od doma iz L.«

»Ali v L. si zdaj? Kaj te je zaneslo tja? Kako si mogel zapustiti svoje rojstno gnezdo, v katero si bil tako zaljubljen, kakor ne menda kmalu kdo?«

»Dragi moj — usoda! Saj veš, kaj je to — usoda?«

»Bolje bi bilo, da ne bi vedel! — Toda, kje hočeva praznovati ta nenadni shod? Kot stara prijatelja si imava pač marsikaj povedati!«

»Stopiva k »Stari pošti«! Tam je sobica z okni na vrt, kjer bodeva popolnoma sama. In pivo je izborno!«

»Dobro, torej naprej!«

Kmalu potem sva sedela sama v oni sobici. Okna so bila odprta, in cvetje jabolčno je duhtelo v sobo ter se osipalo v zeleno, sočno travo. Po jablanih so se preletavali ščinkavci in lisčki, a okoli cvetov so brnele čebele in čmrlji. A gori visoko se je razpenjalo sinje nebo, čisto in jasno kakor nedolžno oko.

Ivan je dejal:

»Slišal sem, da si šel med pisatelje. To ni bilo baš pametno od tebe, da mi ne zameriš! Kaj pa imaš od tega? Kvečjemu si napravljajš vsak dan nekoliko brezpotrebnih bridkih ur več, katerih bi sicer ne imel, ako bi ravnal tako kakor mi drugi vsakdanji ljudje. Če si hočeš ohraniti zdrava pljuča in zdravo srce, prepusti to drugim, še je čas. Tudi jaz sem imel že urezано pero, da bi začel obdelovati slovensko književno polje, toda o pravem času sem se premislil. Samo kratko povestico sem bil spisal. A resnično ti povem, ko sem jo pisal, sem prav zares pretrpel vse one bolečine, katere sem opisoval pri svojem junaku, in to je bilo grozno. Kolikor tebe poznam, tudi ti čutiš zraven, ko pišeš. Čemu torej prestajaš te muke, ki niso nobenemu na korist! Prepusti tako delo drugim, ki pišejo v svojo zabavo in ki znajo ponarejati čute, katerih niso nikdar čutili, ki znajo opisovati to, česar niso nikdar videli, in ki znajo trditi to, o čemer

so prepričani, da je resnično ravno nasprotno! — In navsezadnje, povej mi, ali te bode hotel pri nas kdo prav razumeti? Naj bode namen tvojega pisanja še tako pošten, še tako jasen, našli se bodo ljudje, ki ti bodo podtikali podlost in pohujšljivost, da, celo tvoji ožji prijatelji te bodo obsojali. Čemu torej vse to? Bodi pameten in poslušaj moj svet!«

Ko je Ivan izgovoril, sem mu hotel ugovarjati. Ali tu je bilo težko kaj pametnega in odločilnega odvrniti, posebno ker sem mu moral v nekaterih izvajanjih pritrditi. Zato sem rajši preskočil na drug predmet.

»Morda bodeva še govorila o tem, a zdaj te prosim, povej mi, kako se ti je zadnja leta godilo?« sem opomnil jaz.

»Sicer bi ne smel praviti kaj takega tebi, saj, ako niso moje prejšnje besede izdale ničesar, se mi utegne zgoditi, da bodem lastno svojo povest v kratkem kje čital natisnjeno. Toda bodisi kakorkoli, povem ti jo, da si vsaj olajšam svoje srce, saj dozdej še ni prišla čez moje ustnice!«

Ivan si je prižgal smodko ter puhnil nekoliko gostih dimovih oblačkov proti stropu.

Nato je začel:

»Znano ti je gotovo, da sem bil pred dvema letoma za-

ročen. A manj znano ti je morda, da sem svojo nevesto tudi je zgodilo, da se je neki bogat tovarnar v onem kraju zaljubil v njo in vprašal po njeni roki. In — ženska, tvoje ime je slabost — moja nevesta se je dala preslepiti zlatu in v najlepših bojah ji blesteči prihodnosti. Ali oni večer, predno je bila poroka, so se nenadno odprle duri mojega stanovanja, in pred menoj je stala — ona, moja nezvesta. V sobi je trepetal somrak, a jaz sem napol sedel napol ležal na divanu, ko je vstopila. Široko sem odprl oči in hotel sem vstati. Ali tedaj je že bila pri meni. Njene roke so me krepko objele okoli tilnika, in njeno lice je zagorelo na mojem.

»Kaj ne, da mi odpustiš, ljubček moj? Revež, saj vem, da ti je hudo! Ali glej, ti imaš še majhno službico, Bog ve, kako bi mogla izhajati, a tam je zame preskrbljeno, dobro preskrbljeno! Toda ljubezen moja je samo tvoja, razumeš, samo tvoja! Glej, vsak dan ti bodo odprta vrata v mojo hišo in tudi — k meni, slišiš, tudi k meni! Kaj mi mari za starca? Slišiš?«

V hlastni naglici je izgovorila te besede, a nje ustnice so začreče obvisle na mojih in niso se mogle ločiti. Hotele so mi izpiti

dušo iz telesa. Zaklopil sem oči in omamljen se naslonil na divanu nazaj. Ali v tistem hipu se mi je zazdelo, da se me dotika nekaj mrzlega, nekaj ostudnega, in po vsem telesu sem se stresel. Niti besede ni bilo iz mene. Prijel sem jo za roko ter jo odvedel do vrat. In predno je vedela, kaj hočem, že je stala v veži, a jaz sem zaklenil za njo. Nekoliko časa je bilo vse tiho. Videlo se mi je samo, kakor da je globoko vzdihnila, a kmalu nato je bilo slišati njene rahle, po stopnicah se oddaljujoče stopinje.

A tedaj sem začutil neko olajšavo. Bilo mi je nekoliko hipov tako lahko pri srcu kakor še nikdar. Spoznal sem bil stoprav danes njen značaj, čutil sem, kako sem še pravočasno bil rešen groznega življenja na njeni strani. Toda ta čut me je obšel le mimogrede. Ljubezni, ki se je bila ukoreninila globoko v moje srce, te ljubezni ni bilo mogoče izruvat tako hitro. Nenadno se je zopet vrnila z vso silo, burno hrepenenje je prevzelo vso dušo mojo, in stopil sem proti vratom, da bi jo priklical nazaj, da bi jo vsaj še enkrat stisnil na srce svoje.

Drugi dan sem še pozno ležal v postelji

Spal sem bil nekaj ur prav trdno in čudno; ko sem se zbudil, mi je bilo, kakor bi mi bil izginil ves spomin na sinočnji večer, na vse prestano trpljenje. A že čez nekoliko hipov me je začela ta notranja praznosta mučiti, začela me je navdajati slutnja, da je ta nenadni mir le predhodnik nečesa groznega, kar me ima zadeti. In preplašeno sem se ozrl po sobi. Bilo mi je, kakor bi z menoj v isti sobi stanovalo še neko drugo, nevidno bitje. Povsod sem slutil njegovo bližino, da, čutil sem njegov mrzli dih na svojem čelu in videl senco njegovo, ki se je črtala na stenah. Zastonj sem zamižal, da bi prepodil to prikazen. V tistem hipu sem začutil, kakor bi se bila mrzla roka dotaknila mojega života. Polt se mi je zježila, in lasje so mi vstali kvišku. A tedaj sem tudi šinil z rokami hlastno proti glavi. Bilo mi je, kakor bi nekdo s šivanko poskusil prodreti moje teme in kakor da je v istem hipu brizgnil tenak curek gorke krvi v moje možgane . . .

Potegnil sem si z rokami preko oči; zdelo se mi je, kakor bi jih bila zastrla tenka meglena mrena.

Tedaj me je pa prešinila grozna duševna boleost. A tudi glava mi je hotela počiti, tako je začelo razbijati v njej. In kakor blisk me je v tistem hipu prešinila misel: — zblazniš!

Pogledal sem se v zrcalo.

A tedaj sem skoro odskočil. Oni, katerega sem ugledal v ogledalu, nisem bil jaz. Oni je bil moj oče. Da, prav tista vdrta lica, tista dolga, siva brada, globoko vdrte, ugasle oči. Vse je bilo njegovo! In vendar sem moral biti jaz, kajti, kadar sem se premaknil jaz, premaknil se je istotako i oni v ogledalu!

In tedaj me je zopet za hip prešinila zavest, da sem zblaznil. Odskočil sem od ogledala, glasno se zasmeljal, sam ne vem več, čemu.

V tem sem bil prišel do okna, ki je držalo na ulico. V tem hipu, ko sem se nagnil, da bi videl tja doli, je mimo zdrdrala kočija. V njej pa je sedel stari tovarnar s svojo lepo nevesto. In nevesta je privzdignila glavo ter pogledala gori. In ta pogled mi je presunil dušo in telo.«

Ko je umolknil, je zrl na vrt nekam zamišljeno. A jaz sem opazil, da preteklost še ni za njim, da še ni pozabljena!

„Lex Heinze“.

Spisal I. Svoboda.

in de siècle poganja na vseh koncih in krajih sveta prav eksotično cvetje. Čimbolj se bližamo pragu novega stoletja, tembolj se trudi reakcionarna, v naši zastareli Evropi sedaj tako »moderna« struja, ovekovečiti se s kakim novim junaštvom. Zadnje mesece je bila poskusila celo na Nemškem napad na umetniško in pisateljsko svobodo.

V nemškem državnem zboru je bila predložila konservativna stranka neki zakonski načrt proti pohujšanju, ki ga provzročajo baje upodabljaljoči umetniki (slikarji in kiparji), potem pisatelji, zlasti dramatiki z nemoralnimi dramami.

Pravi škandal pa je, da je ista stranka ob istem času predložila tudi paragraf o omejitvi velikomestne nenravnosti. Pisatelje, slikarje in kiparje so ti ljudje vrgli v eden koš z demimondkami in raznimi rufijani.

Zakonski predlog o zboljšanju npravstvenega stanja nemškega ljudstva nas seveda tukaj nič ne briga, ker je gotovo potreben.

Pečamo se samo s takozvanim umetniškim in dramatičnim paragrafom, ki se per nefas tudi prišteva k takozvani »lex Heinze«.

Ne da se tajiti, da so živel na svetu »umetniki«, ki so zlorabljali svoj talent, ga prodajali za umazane denarne spekulacije, za nizke namene in tako prostituirali umetnost samo. Bili so med Francozi, Nemci, Lahi in Angleži pisatelji »novelisti«, ki so namenoma pisali opolzle, pornografske romane, računajoč z nizkimi instinkti ljudskih mas; bili so »slikarji«, ki so namenoma služili takim pikantnim instinktom in »ustvarjali« lascivne zmazke. Toda taki »pisatelji« in taki »umetniki« so se obsodili že sami. Zgodovina književnosti in umetnosti jih ni nikdar prištevala resnim ljudem, ampak je šla še vsekdar molče preko njih na dnevni red.

Ako se zaradi posameznih slučajev hoče uvesti kar splošen zakon proti zlorabi umetniških in pesniških darov — potem nastane opasnost, da zadene zakon sveto poezijo in umetnost samo.

Saj vemo, kako se zakoni često svojevoljno »razlagajo« in komentirajo! Vemo, kakšni bornirani birokrati, kakšni filistri in črnilski kuliji brez duha, ukusa in srca so neredkokrat tisti ljudje, ki bi imeli po svojem poklicu v praksi izvajati »lex Heinze« proti pisateljem, pesnikom, slikarjem in kiparjem!

In reakcionarna struja, ki je bila še vsekdar sovražna vsaki svobodomiselni, pravi umetnosti in pesniški misli, bi imela v »lex Heinze« imenitno orožje, s katerim bi uničevala vsako svobodno umetniško gibanje na polju pesniške, novelistične, dramatične književnosti ter na polju upodablajočih umetnosti sploh.

Tem ljudem ni zadoščala več cenzura, kateri se mora ukloniti vsaka knjiga, predno izide; ni jim bila dovolj gledališka policijska cenzura, brez katere se ne sme igrati na odru nobena drama.

Hoteli so ustvariti še poseben zakon — kričeč anahronizem v sedanji dobi.

Kdor je te zakonske predloge čital, moral je slutiti, da nastane opozicija, da se vzdigne vihar med svobodomiselno inteligencijo, med pisatelji, pesniki, med slikarji in kiparji.

In vihar se je vzdignil, protest se je porodil in si dal energičnega duška.

Začetkom marca so sklicali v Berlinu protestni shod proti zloglasni »lex Heinze«.

V neki za to najeti veliki dvorani se je bilo zbralo na tisoče izobražencev. Tu si videl učenjake, pisatelje, pesnike, žurnaliste, dramatike, glediške igralce, slikarje in kiparje. Pridružil se je bil tudi stari zgodovinar Mommsen.

Prvi se je oglašil kipar Eberlein, ki je v svojem govoru naglašal, da ima umetnik pravico obrazovati in upodabljati nago človeško telo. »V začetku novega stoletja« — rekel je govornik — »ko smo se nadejali še svobodnejšemu razvoju naših nazorov, nas hočejo izročiti policiji; naše umotvore hočejo podvreči kritiki naših redarjev! Ali morejo policijski organi razumeti, da je nagota plemenita in sveta? Ali morejo takšni ljudje razumeti, da je nagi človek, kakor je prišel iz rok stvarnikovih, krona vsega stvarjenja in vse umetnosti vkljub vsem filistrom in Tartufom? Celotno religiozno umetnosti si ne moremo misliti brez študije nagote. Umetnost mora imeti pravico, da upodablja nago telo, kadar in kakor se ji pač dozdeva potrebno za njene svrhe. Nagota v umetnosti sama na sebi ni pohujšljiva, zakaj vsaka umetnost je že itak — obleka« . . .

Znani dramatik Sudermann je omenil v svojem govoru najprej, kako se je (nemška) drama osvobodila tradicionalnih zgodovinskih snovi preteklih desetletij ter si postavila nalogo, kazati življenje, kakršno je. Zagovorniki zakona Heinzejevega se pravzaprav ne bojujejo proti moderni drami, ampak proti novemu času. Ker tega novega časa ne morejo uničiti, razbiti hočejo zrcalo, ki hoče kazati ta novi čas — novo dramo. Lex Heinze preti dramatikom, ki se pregreše proti pravici (v svojih dramah), s kaznijo. To je naperjeno seveda proti novim dramatikom sploh, katerim se vedno očita, da so nemoralni, ker se ne ravnajo več slepo po načelih tradicionalne šablonske morale in na odru ne kažejo samih angelov in svetnikov, ampak ljudi, kakršne srečavamo v življenju — ljudi dobre in slabe . . . Moderna drama naj bi po željah teh nazadnjakov izginila z odra, namesto nje pa naj bi nastopile dramatične galerije pruskih kraljev . . .

V tem boju proti »lex Heinze« — končal je Sudermann — moramo vztrajati vsi. Končno se je bila na tem protestnem shodu sprejela ta-le resolucija:

»V državnem zboru sklenjena, silo raztegljiva in na razne načine razlagljiva, za velik kulturni narod sramotna »lex Heinze« pomenja veliko opasnost za svobodni razvoj (nemške) književnosti in umetnosti. Shod protestuje odločno proti temu zakonskemu predlogu in pričakuje, da bode narodno zastopstvo pri sklepnem posvetovanju te zakonske določbe zavrglo« . . .

Ne smemo se čuditi, če se je tudi umetniško mesto par excellence, Monakovo, oglasilo z energičnim protestom proti »lex Heinze«.

Dne 8. marca se je bil sešel tamkaj velikanski protestni shod, ki se ga je udeležilo 4000 ljudi.

Vseučiliški profesor dr. Lipps je rekel med drugim:

»Prvi predmet umetnosti je in ostane človeška prikazen, kakršna je prišla iz rok stvarnikovih. To najveličastnejšo stvar nam hočejo izmakniti ljudje, ki o njej ne razumejo ničesar. Umetnost prisili človeka, da se povzdigne nad samega sebe. To nalogo ima umetnost . . . Najveličastnejša stvar se oblati, če se je kdo dotakne z umazanimi rokami . . . Vsled zakona Heinzejevega bi sodili umotvore ljudje, ki v takih rečeh niso kompetentni, pa najsi bodo sami na sebi še taki poštenjaki . . . Denunciantstvo bo cvetlo in se obračalo proti umetnosti. Ubili nam jo bodo. Lex Heinze je simptom današnje dobe. Tudi svoboda znanosti je v nevarnosti. Poguba preti najsvetejši stvari, ki jo ima človek — svobodi prepričanja . . . Ali narod, ki se je odpovedal svobodi duha, je izgubljen, in ni ga škoda, če pogine . . .«

Glediški ravnatelj Stollberg se je potegoval za svobodo dramskih predstav.

Advokat dr. Bernstein je rekel: »Kaj je lepota, kaj je umetnost, tega se učimo pri Shakespearju in pri Michelangelu, ne pa pri ljudeh, ki sede na prestolih, ki so si jih naredili sami . . . Lex Heinze je prava sramota za narod; ta zakon je za rufijane in demimondke, čijih pravnost sega tako daleč, kakor sega oko redarjevo« . . .

Državni poslanec Vollmar je poudarjal, da imajo: znanost, umetnost, književnost in delo vzajemne interese, zatorej se morajo učenjaki, umetniki, literati, pesniki in pisateji in delavci vzajemno podpirati ter braniti svojo svobodo . . .

Pesnik Paul Heyse pa je poslal tale pozdrav:

»Sie wollen die Künste dreist entmannen und entmündigen,
am göttlich freien Geist der Schönheit sich versündigen;
wie blöd und blind sie's treiben —
der Sieg muss uns verbleiben!«

Nazadnje se je sprejela podobna resolucija kakor v Berlinu.

*

Vse je bilo radovedno, kako se bo stvar razvijala pri vseh treh čitanjih v državnem zboru. In ne samo Nemci, vsa Evropa se je zanimala, sprejme li se »lex Heinze« in postane li zakon ali ne. Borba je bila huda. Konservativci so delali na vso moč, da obvelja njih nazadnjaški zakonski predlog. Na drugi strani pa je zbirala svoje

moči opozicija. In ta opozicija je bila — to se mora poudariti — najboljši del nemškega naroda, njegova najvišja inteligencija, njegova elita. Razume se samo ob sebi, da so z opozicijo proti »lex Heinze« glasovali tudi socialisti.

Ne moremo si kaj, da se ne bi ozrli na nekatere govornike, ki so govorili contra.

Že imenovani poslanec Vollmar je rekel med drugim:

»Poniževalno je in nespodobno za umetnost, da naj sedaj, ko smo razpravljali o prostituciji, takoj in neposredno razpravljamo o umetnosti. Prinesel sem vam s seboj zbirko umotvorov, ki jih je policija zaplenila. Med temi umotvori se nahajajo slike Rubensove, Correggiove, Canove. Celo religiozna slika, Gabriela Maksa »Pietà« je »lascivna« . . . Sicer pa so nekateri gospodje v centru v nasprotju z umetniškimi tradicijami svoje cerkve. Stara cerkev je bila vsekdar brez predsodkov nasproti stari klasični umetnosti. Cerkev je pustila na verskih krajih celo nagoto v antični umetnosti, ne da bi se bila bala, da bi se kdo pohujšal. Koliko krasnih umotvorov pa je ustvarila šele renesansa, ki so jo papeži sami najbolj podpirali! Pomislite samo na nage umotvore v Sikstinski kapeli! . . .

Kdor hoče umetnosti vzeti pravico, da bi smela upodabljati nago telo človeško, ta ji jemlje svobodo, ki je njen življenski pogoj . . . Takisto je z dramatično umetnostjo! Pesnik mora upodabljati in opisavati človeško življenje ne, kakor bi rad, ampak kakršno je življenje v dejstvenosti. Če najde v človeškem življenju temne npravne strani, ne sme iti mimo z zaprtimi očmi. Tudi erotični problem, ki je v življenju važnejši, nego si domišljajo nekateri ljudje, mora pesnik jemati v poštev . . . Ne, gospoda, umetnosti vi ne boste ubili, pa storite, kar hočete!«

Poslanec Müller je rekel: »Svobodna književnost in svobodna umetnost sta bili reakcionarjem še vselej in povesod trn v peti« . . .

*

In opozicija najinteligentnejših slojev nemškega naroda je res zmagala! Zanimivo je, da je opoziciji v zadnjem trenutku priskočil na pomoč celo mladi knez Hohenlohe ter energično govoril proti »lex Heinze« za svobodo umetnosti. Vlada si je — premislila in iz bojazni pred obstrukcijo, ki so jo bili svobodomiselnih poslanci spretno uprizorili, je umaknila »lex Heinze«, v kolikor se seveda tiče upodabljalajočih umetnikov, dramatikov, pesnikov in pisateljev sploh, in jo odstavila z dnevnega reda. S tem je ta anahronistični zakonski predlog pokopan in ne vstane več od mrtvih.

Zakaj pišemo o »lex Heinze« v »Ljubljanskem Zvonu« in zakaj omenjamo slovesnih protestnih shodov proti temu zakonu?

Prvič zato, ker se je pri nas na Slovenskem tudi brez »lex Heinze« že od nekdanj — recimo od Prešernovih časov — preganjala vsaka svobodna beseda v književnosti, in ker ni nobenega dvoma, da se bodo preganjali in napadali pri nas tudi upodablajoči umetniki, ki bi hoteli s pristnimi umotvori na dan. Letošnjo ješen se ima vršiti v Ljubljani prva slovenska slikarska in kiparska razstava. In baš za to razstavo se bojimo, da bodo razni slovenski nazadnjaki delali ovire, če bi poslal kak umetnik kako premalo skrbno oblečeno Evo na ogled . . .

Drugič, ker se bore tudi slovenski neodvisni pisatelji in umetniki za svobodo v sferah svojega ustvarjanja. Slovenske književnike in umetnike veseli, da je svobodomiselna nemška inteligencija v Berlinu in drugod slovesno protestovala proti nazadnjaškim nakanam raznih visokih in nižjih filistrov ter da je končno tudi zmagala.

Tretjič so povedali branitelji pisateljske in umetniške svobode toliko lepih in zanimivih misli v prilog dobri stvari, da se nam je potrebno zdelo, podati jih našim čitateljem v premišljevanje.

In četrtič se nam je potrebno zdelo omeniti prusko »lex Heinze«, ker od Berlina do Dunaja ni daleč, in ker je javna tajnost, kako radi in po opičje oponašajo dunajski reakcionarji vse, kar se godi v državi »der Gottesfurcht und frommen Sitte«. Nemogoče ni, da bi se tudi v Avstriji poskusila vtihotapiti kakšna »lex Heinze« — ki bi tukaj dobila kako drugo ime —. Če bi se zgodilo tudi pri nas kaj takega in bi izkušali utesniti in omejiti pisateljem in umetnikom tisto ubogo pičlo svobodo, ki so jo imeli dosedaj, potem bi bili hudo prizadeti tudi skromni slovenski pisatelji in umetniki. Prepričani pa smo, da bi se v takem slučaju tudi pri nas sešel shod, ki bi protestoval proti vsakemu napadu na pisateljsko in umetniško svobodo . . .

Književne novosti.

Uvod v narodno gospodarstvo. Po Maurice Blockovi knjigi »Petit manual d'économie pratique« uredil Vekoslav Kukovec. V samozaložbi. — Tisk tiskarne sv. Cirila in Metoda v Mariboru. 153 strani.

Na slovenskem jeziku ni znana referentu nobena knjiga o narodnem gospodarstvu, katero bi bilo možno resno vpoštevati. Vse, kar se je pri nas dosedaj o tem pisalo, izvzemši par posamičnih, Bog ve kod raztresenih člankov o specialnih vprašanjih, je le plod diletantizma in žalibog prav revnega dile-

tantizma. S tem prevodom se podaje Slovencem prvič na znanstveni podlagi pisan uvod v narodno gospodarstvo. Block je spisal svojo knjigo pač radi večje zanimivosti v obliki pogovorov. Izraža se kratko, jasno, točno in pa tako spretno, da se čitatelju, ki ni še nikdar posebno razmišljal o teh vprašanjih, kar neprisljano in, rekel bi, nchote razvija cel sistem narodnega gospodarstva pred očmi. Prav lahko je torej umeven ogromni uspeh te knjige pred 30 leti. In vendar nam je danes samo še zanimivo berilo, krasen, posnemanja vreden literarni spomenik duhovito popularizovane znanstvene tvarine. Večje vrednosti delu ne moremo prisoditi. Blockovo liberalistično stališče je za našo dobo že zdavnaj premagano. Njegovi v tej knjigi razvijani in zastopani nazori o vrednosti, o obrestih in dobičku, posebno pa o različnih vrstah zaslužka, o koaliciji in štrajku, o asociaciji, kupčiji, o sleparjih in špekulantih, o davkih so za našo dobo zastareli, nekateri naravnost nazadnjaški. Govoreč o asociaciji in štrajku, ima Block vedno le slabe strani pred očmi ter je popolnoma prezrl njih dobro etično stran, in baš to je glavno. Ne lahkomišelnost, delomrznost in lenoba gonijo delavce v štrajk, ampak zavest, da s svojim delom ustvarjajo nove vrednosti, da so koristni, potrebni in plodni člani človeške družbe ter da imajo pravico do poštenega plačila svojega dela — do človeka dostojnega življenja. Človeška dostojnost, katero vsakdo čuti v sebi, nas sili k temu, da nikogar ne izkoriščamo in se ne dajemo nikomur izkoriščati ter zahtevamo od vsakogar, posamičnika in države, brezpogojno in brezobzirno pravico in pravičnost.

Blockovo zagovarjanje indirektnih davkov, kolkov (takozvanih pristojbin) je tudi zastarelo, ter bi teh davkov dandanes on sam ne zagovarjal več, čeprav trdi o njih, da so tako majhni, »da jih navadno niti ne čutimo«. Tudi ne verjamem, da bi imel danes še tako dobro mnenje o parlamentih in poslancih, o katerih trdi, da »privolijo le v take davke, ki so neobhodno potrebni«. Ti žalibog privolijo vse, da se le smejo igrati za »politike«, o opravičenosti novih in starih davkov in o pravični njih razdelitvi pa le izjemoma kaj govore. — Ne glede na vse to smemo biti knjige veseli, ker imamo sedaj tudi v našem jeziku vzgled, kako naj bode pisana resna, o važnih vprašanjih razpravljajoča knjiga za preprosti narod. Po duhu spada ta knjiga pretklosti — nadejajmo se, da nam g. Kukovec ali kdo drug spiše slično, a moderno mišljeno in čuteno knjigo, ki nam bode v sedanjosti in bližnji prihodnosti to, kar je bila konec 60 let Francozom Blockova knjižica.

—z.

Stara Kranjska, akvarele naslikal K. Grefe, tolmačenje napisal Peter pl. Radics. Pred seboj imamo zopet le podjetniško izdajo, ki je še zelo daleč od popolnosti in točnosti. Akvareli so menda zgolj po fotografijah narejeni in tudi risbe ne točne (n. pr. pri gotiški cerkvi na Dvoru). Sledijo si brez stvarne (po slogu in namenu), časovne in krajevne razdelitve. V zgodovinskem tolmaču nahajamo mnogo pomanjkljivosti in netočnih razlag. Kranjske cerkve gotovo ni pomagalo zidati silno razsajanje Turkov, nego blagostanje kranjskih meščanov, ki se je bilo povzdignilo vsled cesarskih privilegij. Izraz »severokranjska kotlina« je prisiljen in nov, ker nam je že Simony vpeljal termin gorenjska kotlina. Velika napaka je »Stari grad« v Kamniku mesto Mali grad (Kleinveste), ker s prvim imenom zaznamenuje ljudstvo gorenji grad, »Oberstein«. Prestava tolmača po nemškem besedilu je preveč prisiljena, nekako suženjska in okorna.

S. R.

Dr. K. Moser, »Der Karst und seine Höhlen«, Triest, 1899, Schimpff, 6 K.

Znani profesor tržaške državne gimnazije je zbral v tej knjigi jedro svojih spisov in predavanj o Krasu in njegovih votlinah. Na koncu knjige je napisal na petih straneh vse svoje spise in predavanja. Dr. Moser je preiskaval zlasti votline okoli Nabrečine (posebno jamo Vlačico) in Gabrovice ter našel v mnogih izmed njih človeške sledove še iz starokamene dobe. Preiskaval je pa tudi gradišča po vsem tržaškem Krasu ter jih opisal lepo število v svoji knjigi. V tem obziru ima Moserjevo delo, ki je sicer vse polno samohvale, vendarle stalno vrednost.

S. R.

Tomek, Povjest kraljevine češke. Pohrvatío, životopisom pisca i uvodom popratío Iv. Jemeršić. Zagreb 1899.

Marljivi hrvaški župnik Jemeršić je pohrvatil znano Tomkovo zgodovino češkega kraljestva. Vrednost imenovane zgodovine je v sedanjem času jako majhna, ker pisatelj je še učence stare šole. Pripoveduje posamezne dogodke brez notranje zveze. Zgodovina srednjega veka je jako obširno obdelana, novega veka pa na primerno malo straneh. Čehom se je vkljub temu priljubila ta knjiga; doživela je že sedem izdanj (1. 1843. l., 7. 1898. l.). Navzlic mnogim pomanjkljivostim smo vendar hvaležni prevodilcu, da nas je seznanil s to zgodovino. Prevod se lahko bere.

R. K.

Svatopluk Čech's Leben und Werke. Von Phil. Dr. Jaroslav v Sutnar. (Verlag der Oesterr.-Ung. Revue, 1898.)

Knjiga bodi posebno zaradi tega omēnjena, ker je znak češke podjetnosti in požrtvovalnosti, kadar gre za to, da spozna svet češki narod, njegove slavne može in njegove težnje. Kakor so n. pr. pred leti dobivali Slovenci, posebno dijaki, češke slovnice in slovarje v darilo, tako je to knjigo razposlal brezplačno raznim zavodom »Český spolek pro šíření lidové osvěty ve Vidni«, hoteč natančneje seznaniti tudi nečeško občinstvo s slavnim sodobnim češkim pesnikom.

Kdo ne pozna poleg Jaroslava Vrchlickega, glave kozmopolitične šole in zastopnika zapadnega byronizma, njegovega antipoda, nacionalnega pristaša vzhodnega byronizma, Svatopluka Čecha? Z zanimanjem vzamemo torej knjigo v roke. Res nam nudi vse, kar želimo vedeti o Čechu. Za dovolj obširnim životopisom (str. 1—16) sledi pregled njegovih del s kratko vsebino vsaj važnejših, potem se opisuje njegov pesniški značaj; notranje posebnosti njegove muze, njegovo duševno obzorje, vzori, jezik in slog, stališče v češkem slovstvu; prevod neke pesmi ter povest »Foltýnův buben« zaključuje knjigo.

Čudimo se bujni, včasih prebujni fantaziji, ki je izvor neverjetne plodnosti pesnikov. V njem spoznamo pravega romantika (gl. str. 65.), ki se mu gnusi gola realnost . . . Humor pozna i on (posebno v prozi), ali ta humor je navadno »smeh skozi solze«.

V nasprotju s splošno sodbo na Češkem, da je Čech v prvi vrsti epik, je trditev na str. 68. sl., da je pesnik pred vsem lirično nadarjen; češ, tudi njegovi epski izdelki so polni lirskih elementov na kvar dobre osnove. — Popolnoma nasprotno se sodi v Ottovem naučnem slovníku IV., str. 842b:

»Čech je především epik: tuto struno nezapře ani v lyrice, i tato vždy se valí širokým tokem, a je št'astnější, kde může popisovati a líčiti,

než kde se má koncentrovati v jednoditeu náladu neb ostře vyhraněnou myšlénku.»

Obe sodbi sta s svoje strani opravičeni.

Dr. Jos. Tomiček.

Slovensko gledišče.

I. Dramske predstave. »E par si muove!« sem vzkliknil sam pri sebi, ko sem se 16. marca po predstavi Cankarjeve drame »Jakob Ruda« vračal iz gledišča domov. In vendar se giblje, vendar se razvija počasi tudi naše dramatiško slovstvo!

Če se ozremo za par let nazaj, nismo li videli mar uprisorjenih že prav lepe vrsto domačih iger na našem odru? »Iz osvete«, »Struga in Otok«, »Sin«, »Rokovnjači«, »Za pravdo in srce«, »Logarjevi«, »Ismajlovi«, to vse so igre, ki imajo svoje hibe, ki pa smo jih navzlic temu lahko veselili! Ene so se posrečile malo bolj, druge malo manj; nekatere treba še popraviti, druge ostanejo lahko take, kakršne so . . . Nobeden izmed dramatiških pisateljev pa naj ne obupa, če mu je malce izpodletelo, in nihče naj ne odloži takoj peresa, če ni dosegel uspeha, o kakršnem je morda sanjari! Tudi oni, katerih poskuse je sodila kritika nemilo, imajo svoje zasluge! Na napakah, ki so jih zagrešili, se niso učili samo oni, ampak tudi drugi! Tudi tukaj velja »errando discimus«, in tu morda bolj nego kje drugje!

Gori naštetim izvirnim dramskim proizvođom se je pridružil častno zdaj še »Jakob Ruda«, da, trditi smem celo, da je storilo naše dramatiško slovstvo baš s to Cankarjevo dramo precejšen korak naprej. To je delo, pri katerem se bo moral pomuditi tudi še čez več let vsak kritik, ki bo pisal o naši dramatiki.

Dejanja v tej Cankarjevi drami ni mnogo. Vsečina je kaj kmalu povedana.

Jakob Ruda, posestnik na Drenovem, je dospel po svoji lahkomišelnosti na rob gospodarske propasti. Peter Brož, postaren podjetnik in trgovec, ki se je sagledal v Rudoovo lepo in mlado hčer Ano, hoče iskeristiti Rudov obupni položaj. Prilastiti si hoče njegovo hčer in njegovo posestvo. To vsaj trdijo rasne v igri nastopajoče osebe o Brožu, dočim se dela Brož sam, kakor bi mu bilo edino le do tega, da reši Rudo zadrege ter poplača njegove doigrove. Ana, ki ljubi slikarja Ivana Dolinarja, a pozna očetov položaj, se odloči in sicer zlasti vsled vplivanja tete Marte, očestove sestre, da se žrtvuje za očeta ter vzame Broža.

To je vse!

Navadno dejanje! Kolikokrat je bila taka iz otroške ljubezni izvirajoča žrtev še predmet raznim slovstvenim umotvorom! . . .

Že tistikrat, ko sem pisal o Cankarjevih »Vinjetah«, sem naglašal, da se loteva Cankar kaj rad čisto navadnih, že jako obrabljenih predmetov, in da njemu ni glavna stvar »kaj«, temveč »kako«. Baš v tistem posebnem »kako« tiči Cankarjeva individualnost! Do umotvorov posebnega globokoumja se Cankar težko kdaj povzpne, pač pa mora občudovati na njem vsakde, ki mu hoče biti pravičen, že zdaj ono mojstrstvo, ki ga usposablja, da zna stvari, ki nas v svoji goji istini morda komaj zanimljejo, obdelati tako, da se hkratu oduševljamo

zanje. V tem pa se razodeva brez dvojbe bistven del umetnosti! Kakor se nahajajo pesniki, pri katerih nadvladuje duh srce, tako se nahajajo tudi taki, pri katerih je odločilni faktor srce. K zadnjim je prištevati Cankarja. Pri njem izvira vse globoko iz srca in zato sega tudi v srce. Pri njem je vse čuvstvo, čuvstvo in nič drugega nego čuvstvo! Preživo čuvstvo in pa sposobnost, obdelati vsak predmet po svoje, sta poveljavna znaka Cankarjevega ustvarjanja!...

Kar velja o Cankarjevih umotvorih sploh, velja tudi o njegovem »Jakobu Rudi«. Dejanje samo na sebi je do skrajnosti suhotno, a to, kako je znal Cankar iz tega ničnega dejanja napraviti nekaj, zanimlje vsakogar, ki ne gleda samo na zunanosti.

Iz hčerinega sklepa, da se bode žrtvovala za očeta, nastanejo razni konflikti kakor v srcu posameznih oseb tako tudi med temi osebami, a dočim so ti konflikti na zunaj komaj vidni in se pojavljajo skoro brez vseh zunanjih efektov, služijo pisatelju v to, da nam da globoko pogledati v dušo svojih junakov in junakinj. Malo delajo ti ljudje pred našimi očmi, komaj da se gibljejo, le semtertja kak malo bolj pointiran vzklik, — in vendar kako dobro vemo, kaj se vsem tem ljudem godi v srcu!

Dasi nudi Cankarjeva drama le malo dejanja, se nam vendar ne zdi prazna. Tu ni nikjer tistih praznot, tistih zevajočih vrzeli, ki v igri tako neprijetno učinkujejo; tu je vse lepo izpopolnjeno in nasičeno — ne sicer z dramatiškim dejanjem, pač pa z dramatiškim duhom! Navzlic nezadostnemu dejanju smo med celo predstavo čutili, da v Cankarjevi drami krepko pulzira drama-

strožje umerjenosti, so naravnost pretresljivi in polni prekipjavajoče dramatiške moči! . . .

Vse to velja zlasti o prvih dveh dejanjih. V zadnjem dejanju pa se začno kazati pač tudi slabe strani Cankarjevega umotvora.

Že v prvih dveh dejanjih se nam dozdeva, da je še to malce dejanja, ki ga ima igra, le za stafažo tu in da je le prilepljeno na katastrofo, s katero se drama završi. Popolnoma jasno pa se pokaže šele v zadnjem dejanju, da Rudov samomor ni v nikaki pravi logični zvezi z ostalim dejanjem igre, in da njegov čin nikakor ni posledica tega, kar se vrši pred našimi očmi. To pa je hiba, ne mala hiba Cankarjeve drame! Jakob Ruda je človek, ki je od vsega početka predestiniran za to, da konča svoje življenje na silovit način, on je torej pravzaprav povsem pasiven junak. Človeku se zdi, kakor da bi bil hotel Cankar reči: »Evo vam kandidata samomorilca! Tak je človek malo časa prej, predno skoči v vodo!«

Dokler je bilo v navadi, da so kazali na smrt obsojene, so morali imeti tisti, ki so si ogledali takega nesrečneža, vsaj v enem oziru podoben občutek, kakor ga imamo mi, ko gledamo Jakoba Rudo. Tudi Jakob Ruda je na smrt obsojen! . . .

Pa poreče kdo: Ruda se usmrti, da reši svojo hčer, da ji omogoči iznebiti se človeka, kateremu se je hotela vdati, da bi rešila njega.

Da, Cankar je prebrisan mož! Zasukal je stvar res tako, da se vidi za hipec tako, toda kdor se v njegovo delo poglobi malo bolj, se mu ne bo dal premotiti. Cankar sam je prav dobro čutil, da v Rudovi smrti ni nič dramatiškega, ker ni prav opravičena v dejanju igre, zato je hotel podati še v zadnjem hipu nekoliko motivacije, a to se mu ni posrečilo!

Kaj, Ruda da bi moral storiti smrt radi tega, da reši hčer iz kreppljev neljubljenega moža? . . . Ali da bi ga bila privedla do tega obupnega čina sramota, ker je prodal svojo hčer, ko vendar tega pravzaprav niti storil ni in so ga morali takorekoč preslepiti, da se je sprijaznil z mislijo, da postane njegova hči Broževa žena? . . . Ne, radi tega Rudi ni bilo treba v vodo! Tudi če bi bila res kdaj dozorevala misel v njem, da bi se okoristil s hčerino lepoto in mladostjo, bi bil, prepričavši se, da se hoče hči žrtvovati zanj, še vedno lahko stopil pred njo ter ji rekel: »Ne, hčerka moja, nikar! Pusti Broža in vzemi svojega slikarja! Tvoja sreča mi je več nego to posestvo, ki bi itak tudi potem ne bilo moje!«

To bi bil popolnoma naraven in logičen konec! In baš, ker si ne morem misliti, da bi bil Cankar napisal kaj nelogičnega, treba iskati Rudovemu samomoru povoda drugje, v njegovi preteklosti. S tem pa smo dospeli spet tja, kjer smo že bili; dospeli smo iznova do prepričanja, da je Jakob Ruda človek, čigar usoda je iz vsega početka že natanko določena, da je dejanje v Cankarjevi drami čisto postranska stvar, da ni v nikaki organski zvezi s končno katastrofo! . . .

Da je Rudova preteklost pravi vzrok njegovega usodnega koraka, se da posneti tudi iz mnogih lastnih Rudovih opazk, kakor tudi iz besed njegovih prijateljev. Najjasneje govori v tem oziru z njim Dobnik, čigar odkritosrčnost je naravnost občudovanja vredna, da, skoro nenaravna.

V tem, da leži pravo jedro Cankarjeve igre v preteklosti, je res nekako podobna Ibsenovim dramam. Toda Ibsen ima navado, da se izjavlja nekoliko obširneje o tem, kar se je zgodilo v davno minolih časih. O Rudi čujemo samo, da je živel lahkomišelnostno, razkošno, da je s svojim razuzdanim življenjem spravil svojo ženo v prezgodnji grob. O okolnostih, v katerih se je godilo vse to, molči Cankar popolnoma. To pa je v nekem oziru slabo, kajti Jakoba Rude značaj se nam ne zdi prav verjeten. Človek, čigar slaba stran je samo lahkomišelnost, lahkoživost, navadno ni sposoben za tak kes, kakor ga opazamo pri Rudi. Tak človek navadno tudi ne konča s samomorom, in če že položi roko sam nase, stori to z malo večjim humorjem nego Jakob Ruda.

Cankar bi nam bil moral odgrniti malce tudi kali Rudovih grehov, potem bi nas bil popolnoma zadovoljil! . . . Potem bi bili prodrli lahko docela v bistvo njegovega značaja! . . .

Naravnost nemogoče pa se zde meni zunanje okolnosti, v katerih se usmrti Ruda. Vsi njegovi prijatelji ne slutijo samo, temveč naravnost vedo, kaj namerava. A ne, da bi ga tolažili ali mu odgovarjali! Nasprotno! Dobnik ga naravnost izpodbujaja!

Ali je to mogoče? . . .

Ne, gospod Cankar, tako dekadentnih ljudi, ki bi človeško življenje na tak način bagatelizirali, še ni na svetu, najmanj pa jih je na kakem Drenovem! In kako ulogo igra slikar Dolinar? V trenutku, ko mu Ruda izroči pismo, ko se poslovijo od njega, mu mora biti jasno in mu je tudi jasno, da nastopa Ruda zadnjo pot. In vendar, kaj stori on? Pomišlja si in pomišlja in naposled, ne da bi stekel sam za njim, ampak pokliče učitelja Justina, tega motovileža, o katerem je prepričan, da nesreče prav gotovo ne prepreči! In zakaj? Mari zato, ker je tudi on prepričan, da Ruda mora umreti? Ali zato, ker se boji, da Ana drugače ne postane njegova? . . .

Zdi se mi, da je Cankarja tu zapustila rahločutnost! . . .

Značaji so vobče risani krepko, z jasnimi potezami, vendar pa imajo vse osebe, ki nastopajo v Cankarjevi drami, nekaj sličnega, kar moti. Kakor se nahajajo nekaki posebni, dostikrat seveda smešni znaki, po katerih spoznavamo neko vrsto ljudi, takozvane aristokrate, tako imajo tudi vsi Cankarjevi ljudje neko svojstvo, katero jih dela nekako sorodne. Vsi govore en jezik, vsi gledajo in zlasti molče takisto pomembno, molče v trenutkih, ko bi človek mislil, da bi morali govoriti i. t. d.

Mislím, da niso zakrivali tega samo igralci . . . Seveda je poskrbljeno tudi za kontrast. Na učitelju Justinu in Dobnikovi hčeri Almi ne opazujemo tiste ponositosti, po kateri se odlikujejo vse druge osebe v Cankarjevi drami. Da je Cankar vedoma hotel imeti kontrast, o tem nas prepričuje zlasti učitelj Justin, kajti ta značaj je naravnost karikiran!

Pa da že končam: »Jakob Ruda« je po moji sodbi prva slovenska drama, ki ni imela le v našem gledišču jako lepega uspeha, ampak bi si ga utegnila priboriti tudi na kakem tujem odru! Kdor je s kritičnim duhom čital moderne igre tujih pisateljev, zlasti pa nemških, pritrdi moji sodbi. S Sudermannom ali Hauptmannom Cankarja seveda ne moremo primerjati, a poznam nekoliko iger novejšje nemške literature, katere je kritika prav pohvalno sprejela, a ki so komaj boljše nego »Jakob Ruda«! . . .

Nekoliko zasluge za to, da je »Jakob Ruda« tako lepo uspel, gre seveda tudi igralcem. Če bi ne bilo gospoda Borštnika, ki je igral naslovno ulogo, ali gospoda Inemanna, kateremu je bila poverjena uloga Broža, ne vem, kako bi bilo. —

Razen »Jakoba Rude« so bile v zadnjem času še sledeče dramske predstave. Dne 18. februarja smo imeli popoldansko »jubilejsko predstavo«, pri kateri se je ponavljala »Županova Micka«. Dne 20. februarja pa je bila tretja, oziroma zadnja »slavnostna jubilejska predstava«. Igral je ta večer v »Rokovnjačih« naslovno ulogo gospod Ig. Borštnik, ki je dokazal, da se da tudi iz te uloge nekaj napraviti. Kot gost je nastopil gospod Borštnik tudi 26. februarja, t. j. pustni torek v Kotzebujevi pustni glumi »Vrban Debeluhar«, Dne 2. marca so igrali prvič v tej sezoni Ganglovega »Sina« in sicer predelanega. Bistvenih izprememb pri »Sinu« jaz nisem mogel zapaziti. Kolikor pa je gospod Gangl odstranil v njem nekatere kričavosti ter ugladil dialog, je to drami le na korist. Dne 8. marca pa je nastopila kot gost v »Pariškem potepuhu« gospa Ljerka pl. Šramova iz Zagreba. O dični umetnici smo pisali obširneje tistikrat, ko je bila baš v »Pariškem potepuhu« prvokrat nastopila na našem odru, in da bi se hoteli baviti temeljiteje z njeno igro i zdaj, bi morali le ponavljati hvalo, ki smo jo bili izrekli o njej ob tisti priliki. Z.

II. Operne predstave. Šestmesečno sezono slovenskega gledišča je zaključila Bellinijeva¹⁾ opera »Norma«. V reprizi tega iz prejšnjedobnega repertoarja slovenske opere dobro znanega dela je našel ljubitelj starejšega italijanskega žanra zaželjeni sladki bonbon, katerega mu je letošnja sezona do

¹⁾ Vincencij Bellini, roj. l. 1801. v Kataniji v Siciliji, umrl l. 1835. v Putauxu pri Parizu, je zložil več oper izmed, katerih sta najbolj znani »Norma« in »Somnambula«. Italijani proizvajajo tudi še njegovi skladbi »I Capulettiedi Montecchi« ter »I Puritani«.

zadnjega trenutka odrekala, drugim pa, ki jih je vzgojila modernejša faktura novodobnih oper k resnejšemu mišljenju, je pokazala veliki razloček med staro italijansko smerjo in novimi strujami, ki daleč nadkrijujejo ono po glasbeni vsebini, po čuvstvovanju in po umetniški ideji. Polna melodij, podaje »Norma« le melodije, orkester igra najznamenitnejšo ulogo zanemarjanega spremljevalca. Melodijam manjka značaja in značilnega zabarvanja, vsega, po čemer strmi današnji okus. Vendar so pa melodije učinkljive, in to po svoji neusahljivi živosti, ki jim ustvarja prav zabavno zunanost, menjajočo se kot linije na bojastem, z žilicami prepletanem mramorju. V Normi gospice Carneri in njeni tekmovalki Adalgisi gospice Nožmi smo spoznali imenovanih pevk lepa svojstva za koloraturni spav; zadostovali so tudi moški predstavljalci gg. Desari, Pestkowskii in Lebeda, ki so se potrudili, da so kar najbolje izvedli staro italijansko opero. —

Ob zaključku letošnje sezone z zadovoljstvom registrujemo najboljši uspeh prizadevanja, ki se je naklonilo napredku slovenskega opernega odra. Repertoar je izkaroval vseskozi odlična dela slovenske, češke, nemške, francoske in italijanske umetnosti; bil je vsestranski, težeč po gojitvi zlasti novodobne glasbene smeri. Svoj vzgojevalni smoter so s tem operne predstave slovenskega gledišča kot kulturnega zavoda hvalevredno dosegle. Kvaliteta proizvajanja oper je bila častna za slovenski narod in smelo v ponos glediški upravi, v radost občinstvu, ki je to svoje radost pač najbolje javljalo s trajne obilna in marljivim obiskovanjem gledišča. Opernemu osebju gre glasna hvala, njegovemu sodelovanju toplo priznanje; potrudil se je očitvidno vsak posameznik z vsemi svojimi močmi, in nobenemu ni smeti nikakor očitati nebrizhnosti in pomanjkanja ambicije. Bil je vsak letošnji solist kos svoji nalogi in vsak si je bil v svesti časti poinega svojega pečkica in dolžnosti, katerih vestno izpolnjevanje sme zahtevati občinstvo od resnega umetnika.

Voditelju opernih predstav, g. kapelniku Hilariju Beniškmu, bođi še posebno priznanje. Njegova kapelniška spretnost in trudojuzbna energija sta temeljna opora slovenskemu opernemu odru; njemu gre dobršna zasluga pri uspehih, ki jih je zabeležila kronika zadnjih opernih sezon. Mirno, a vztrajno njegovo delovanje je pridobilo slovenskim opernim predstavam ugled, njegovi uspehi so vzrodili v občinstvu zaupanje v našo opero in zanimanje za operno umetnost. S svojo težav se ne boječo trdno voljo je ugizdil pot tudi težko izvedljivim proizvodom moderne muzikalne drame, in povzdignil je nedavno še nizki nivó delcičkroga glasbenih predstav na višino naprednjaškega stremljenja, po kateri mora krepko se razvijajoč narod težiti z neomahljivo voljo.

—06—

Upodabljajoča umetnost.

Sternénov »Cesar na konju«. Nadarjeni naš mladi slikar, ki študira na slikarski akademiji v Monakovem, je naslikal za ljubljanski »Mestni dom« našega cesarja na konju. Slika je izvršena v naravni velikosti. Cesar jaše na svojem arabskem vranu proti gledalcu po nekem nefavnem terénu. V ozadju dirjajo za njim častniki tudi na konjih. Ves prizor je posnet brez dvoma s kakih vojaških manevrov.

In ta Strnénov konj — kakšen konj je to! Ta glava, ta smela, izrazita pozitura živali žlahtnega plemena! Ta konj je živ! In če stojiš pred njim, misliš, zdaj in zdaj ti zarezgeče in poskoči s svojim jezdecem. Takšne konje slika slavni poljski slikar Wierusz Kowalski. Morebiti si je gosp. Sternén tega Poljaka vzel za vzor. Brez dvoma dela »cesar na konju« našemu umetniku vso čast in nam daje upati, da ustvari gosp. Sternén še mnogo pravih umotvorov. Mnogo sreče!

Slikar Jožef Koželj je razstavil v nekem tukajšnjem trgovskem oknu lepo oljnato sliko, ki predstavlja skupino arheoloških predmetov: Stare bronaste krožnike, svečnike, čaše iz zelenega stekla, stare knjige, kipe itd. Slika priča o resnem trudu umetnikovem, da bi nam posnel stvari v strogo realističnem žanru po naravi. Umotvor je gledalcem obče ugajal. Mlademu slikarju želimo mnogo uspeha in srečnega razvoja!

Slikar J. Kramaršič je razstavil skrbno izveden portret nekega starega gospoda. Kramaršič je, kakor smo slišali praviti, v slikarstvu samouk, pa zato je njegovo stremljenje k umetniški dovršenosti tem večje pozornosti vredno. Pogumno naprej!

Razstava Karpellusovih ilustracij. Z modeli za Prešernov spomenik so bile obenem razstavljene v »Mestnem domu« tudi izvirne ilustracije, ki jih je bil naredil slikar Adolf Karpellus za Prešernove poezije. Te zanimive risbe je podaril založnik in tiskar, g. Otom. Bamberg, odboru za postavljenje Prešernovega monumenta.

Teh slik sedaj ni treba posebej opisavati, ker imajo čitatelji itak že ilustrovane Prešernove poezije v rokah, in ker smo govorili o njih že v februarški številki »Zvonovi«. Omeniti nam je le, da se nahajata med temi podobami dve novi: »Nezakonska mati« in pa »Ribič«. Moramo reči, da sta obe ti dve ilustraciji dosti boljši nego oni dve, ki sta reprodukovani v »Poezijah«. Zlasti nam je ugajala »Nezakonska mati«, ker je veliko bolj karakteristična in izvirna nego ona, ki je natisnjena v knjigi. Karpellusove ilustracije so bile tudi zato razstavljene, da bi našle — kupcev. Želeti je, da bi se prodale za prav — visoko ceno.

Šestdesetletnica prof. dr. Kreka. Dne 8. marca t. l. je poteklo šestdeset let, kar se je narodil preprostim kmetskimi staršem v Čateni, vasi župe javorske nad Škofjo Loko, odlični naš učenjak prof. Křek. Završivši gimnazijo v Ljubljani, napolnil se je v Gradec in se posvetil jezikoslovnim študijam. Leta 1864. je dosegel doktorsko čast, napravil izpit iz klasičnih jezikov v Gradcu, iz slavistike pa pri Miklošiču na Dunaju. Najpreje je služboval na graški realci. L. 1866. se je habilitoval na graškem vseučilišču in leto pozneje je zasedel ondi slavistično stolico. Za tri leta je postal izreden, l. 1875. pa reden profesor slovenskega jezikoslovja v Gradcu. Torej praznuje letos s svojo šestdesetletnico vred tudi tridesetletnico svoje izredne in petindvajsetletnico svoje redne docenture.

V mladih letih je pel navdušene domoljubne pesmi, katere je izdal v posebnem zvezku l. 1862.; leto pozneje pa je izšla v Janežičevem »Cvetju iz

domačih in tujih logov« njegova epična pesem »Na sveti večer«. Poleg tega se je pa že tedaj mnogo bavil s tradicionalnim slovstvom, kateremu predmetu je pozneje izključno posvetil vse svoje moči. Delo, s katerim si je pridobil glas učenjaka med Slovani in tujci, je njegova epohalna: »Einleitung in die slavische Literaturgeschichte«. Prvič je ugledala beli dan l. 1874., druga izdaja pa je izšla l. 1886., izdatno pomnožena in predelana. Menda ni po Šafaříkovih »Starozitnostih« izšla nobena knjiga o Slovanstvu, ki bi bila vzbudila toliko pozornosti in našla toliko navdušenja kakor baš imenovana Krekova »Einleitung«. Razen tega je prof. Krek sodeloval in še sodeluje pri raznih nemških znanstvenih listih. Izdal je zbirko najlepših slovanskih pesmi v nemških prevodih pod naslovom »Slavische Anthologie« in sam spisal tej zbirki točen pregled slovenskega pesništva. Torišče njegovemu znanstvenemu delovanju v slovenskem jeziku pa je bil »Kres«, v katerem je priobčil marsikatero lepo študijo. Tukaj se morajo omeniti tudi velike zasluge Krekove za slovansko stolico graško. Dr. Krek je ustanovil na graškem vseučilišču slovansko stolico. Preje je bilo na graški univerzi samo mesto navadnega »Sprachlehrerja«; prvi profesor v modernem zmislu je bil šele dr. Krek. On je šele pridobil pravi ugled slavistiki na graškem vseučilišču in ji ustanovil podlago primerjajočega jezikoslovja. Z velikim trudom je ustanovil slovanski seminar, in njemu gre hvala, da imamo sedaj v Gradcu še drugo stolico slavističnega profesorja s posebnim ozirom na slovenski jezik in slovensko slovstvo. Kot profesor je vsekdar goreče in vneto deloval za svoj predmet in je bil vsekdar pripravljen pomoči svojim učencem z besedo in z dejanjem. Iz njegove šole je izšlo lepo število vrlih slovenskih pa tudi hrvaških profesorjev.

Krekovo znanstveno delovanje so priznale različne domače in tuje akademije ter učena društva, ki so ga izvolila svojim častnim, pravim ali dopisujočim članom. Omenimo naj tukaj le, da je prof. Krek med drugim član jugoslovanske, češke in ruske akademije v Peterburgu.

Poleg velikega znanja pa diči prof. Kreka odločna značajnost. Svojim mladostnim narodnim vzorom se ni nikdar izneveril in nikdar niti za ped odstopil od svojega slovenskega prepričanja. Da njegovo vseskozi odločno narodno postopanje ni vladi ugajalo in da ga je ta tudi doslej vedno in dosledno prezirala in mu večkrat delala neprilike, to se razume samo ob sebi.

Da izpopolnimo sliko o Kreku, ne smemo pozabiti, kar je on storil za bedno slovensko visokošolsko mladež. Nad dvajset let je požrtvovalno vodil »slovansko podporno zalogo«, in ko so ga baš nekateri slovenski akademiki v svoji nezaslišani nehvaležnosti in netaktnosti prisilili, da je odstopil od omenjene zaloge, maščeval se je s tem, da je ustanovil novo »Podporno društvo za slov. visokošolce v Gradcu«. Krekove zasluge za slovenske visokošolce v Gradcu so velike, in ti se mu niso mogli lepše zahvaliti zanje nego s tem, da ga je društvo »Triglav« imenovalo prvim svojim častnim članom.

Ob šestdesetletnici pač lahko prof. Kreka navdaja sladka zavest, da je vse svoje moči posvetil knjigi slovanski in tako proslavil slovensko ime, da se je požrtvovalno trudil za slovensko akademično mladež in ji bil po svojem neomadeževanem rodoljubju vsekdar svetel vzgled pravega slovenskega moža, ki tudi v visoki svoji službi ne zataji matere svoje slovenske. Radi vseh teh velikih zaslug in vzglednih lastnosti se pridružuje tudi »Ljubljanski Zvon« drugim mno-

gobrojni častilec prof. Kreka in mu kliče ob njegovi šestdesetletnici iz dna srca: na mnoga leta!

Končno še dve, tri vrstice o prelepih slavnostih, ki so jih Kreku povodom njegove šestdesetletnice priredili graški akademiki — Slovenci. Dne 7. marca so Krekovo šestdesetletnico v ožjem krogu praznovali: njegov kolega, g. dr. K. Štrekelj, njegovi sedanji slušatelji in tudi nekaj bivših, ki pač stanujejo sedaj v Gradcu. Z navdušeno besedo je slavljenca nagovoril prof. Štrekelj, očrtal z jedrnatimi potezami njegove zasluge na polju slavistike in posebno poudarjal požrtvovalno, ljudomilo delovanje prof. Kreka pri podpornih društvih za slovenske visokošolce. Konec govora je prof. Štrekelj izročil slavljencu krasen album s fotografijami njegovih častilcev, sedanjih in bivših učencev. Pristržno se je zahvalil prof. Krek za poklonjeni album, s katerim so ga čisto presenetili njegovi spoštovatelji. DrugEGA dne — baš ob šestdesetletnem rojstnem dnevu njegovem — so mu priredili slovenski akademiki pri njegovem predavanju burno ovacijo. Prekrasno je uspel tudi komers, ki ga je priredilo dne 10. marca akad. tehn. društvo »Triglav« prof. Kreku — prvemu svojemu častnemu članu. Pri komersu je bila zastopana vsa starejša inteligenca slovenske kolonije graške, zastopani je bil »Triglav« polnoštevilno, in prišlo je tudi lepo število Bolgarov, Čehov, Hrvatov in Srbov kot odposlancev svojih društev. Po pozdravu predsednika »Triglava« je povzel besedo slavnostni govornik, g. phil. M. P. Slikal je prof. Kreka kot učenjaka, ki ga smemo po pravici staviti v vrsto z našim Kopitarjem in Miklošičem; poudarjal je njegove zasluge kot profesorja, ki je kakor Hattala v Pragi in Miklošič za Dunaju ustanovil v Gradcu slovansko stolico, pridobil tej stolici neizogibno potrebni seminar in po mnogih težkih bojih dosegel, da se je v Gradcu poleg obče slovenske ustanovila tudi posebna stolica z osirom na slovenščino. Slavil je slavljenca kot moža značajnika, ki v kljub svoji visoki službi in nikdar zatajil očločnega in neupogljivega svojega slovenskega prepričanja. Naposled je še popisoval skrb prof. Kreka za bedno slovensko akademiško mladež, neprecenljive zasluge njegove v tem osiru, zasluge, ki so mu donesle častni nazivek: »oče slovenskega dijaštva«. Burne ovacije so se prirejale po slavnostnem govoru prof. Kreku. Ginjen se je ta zahvaljeval za toliko ljubezen in vdanost in risal trnjevo pot, po kateri mu je bilo hoditi, da je naposled vendar došel do častnega mesta na graškem vsučilišču, in v markantnih potezih je podal zgodovino slovanske stolice v Gradcu. Potem se govorili še zastopniki navzočnih slovanskih društev. Vmes pa se je odlična družba naslajala s krasnimi pesmimi, katere je proizvajal pevski zbor in kvartet »Triglav«. Komers je brzojavnim potom počastilo lepo število slovenskih, hrvaških in čeških odličnjakov.

Ta slavja so jasno posvedočila, koliko visokega spoštovanja in odkritosrčne ljubezni ušiva med Slovenci in Slovani odlični naš učenjak, posvedočila, kako iskreno žele vsi mnogobrojni njegovi častilci, da ga nam nebo ohrani še dolgo, dolga leta v prid slavistike in v naš ponos!

M. Peteršnik

